

Mr. adoară *).

In interesantul său studiu asupra dr. (a)doară, pe care-l explică din *a doua oară*¹, dl Procopovici nu vede cum s-ar putea subsuma supt aceeași categorie mr. adoară, atestat în „Basmele” d-lui Per. Papahagi, cu înțelesul de: „în zori de zi, pe la cântatul cocoșilor, spre cântători” și-l derivă din *ad-horam*, alături rându-l la tirolezul *adora*, „frühzeitig” (DR., III, 642).

Că oară (lat. *hora*) intră în compoziția cuvântului, e neîndoios. Că direct sau prin determinantele sale, acest termin de timp prin excelență ne întâmpină pretutindeni: *de bonne heure*, „de vreme, de timpuriu”, e în deobște cunoscut²; famosul *siesta* e, în ultima analiză (cf. lat. *meridiare*, fr. *faire la mérémienne*, rom. *a face amiaza*, *popasul de după prânz*), iar *noon*, cuvântul englez obișnuit pentru „amiază”, nu e decât lat. *nona*, sc. *hora*³; dr. *cinoiară* perpetuiază, cum a dovedit dl Drăganu (DR., III, 693), pe lat. *cenae hora*⁴.

Termenii latini de cronometrie au avut deci o mai mare vitalitate decât s'ar crede.

Cântatul cocoșului e, pe de altă parte, un element cronometric din cele mai generale: *pe la cântători*, sc. *cocoși*, e pretutindeni cunoscut (cf. și „Tot în glas de cântători, In vărsatul ăl de zori”, la Români din Serbia, col. Giuglea-Vâlsan, p. 188,

¹ Aceste etimologii și articolele următoare de V. Bogrea s-au cules după moartea autorului, care nu a mai ajuns să facă corecturile. Manuscrisul fiind foarte greu de citit s'au putut strecura greșeli de tipar, pentru care cerem iertare cetitorilor.

² Cf. și *adōară* = „a doua oră”, din Giuglea—Vâlsan, *De la Români din Serbia*, p. 387.

³ Pentru *bunăoară* = de exemplu (cf. à *la bonne heure!*), *exempli gratia*, gr. παραδειγματος χάριν, să se compare și lat. *verbi gratia* cu rom. *de-o vorbă*. — *Adineauri* (cf. *odinoiară* cu vr. *nece odeneoară* = niciodată) vorbește și el pentru explicarea lui *purure* din lat. *per + hora*, ca și sinon. alb. *perhera* (P. Skok, în „Archivum Romanicum”, 1924, p. 157)

⁴ Ceasul al 9-lea, adeca 3 p. m., eră, după regula benedictină, menit pentru întreruperea ajunului, pentru *dejun*; practic, însă, ceasul dovedindu-se nepotrivit, iar pe de altă parte „regula” însăși fiind imutabilă, s'a găsit un *modus vivendi*, dându-se oara dejunului cu trei ore în urmă, la sexta, dar păstrându-se denumirea consacrată de *nona*; v, în special G. Bilfinger, *Die mittelalterlichen Horen und die moderne Stunden*, Stuttgart, 1882, citat de Fr. Rühl, *Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin, 1897, p. 211.

⁵ Cf. și cântecul popular „Aseară pe vremea cinei” din colecția Fira—Kiriac, p. 25.

cum și mr. *cătăndoraș* = *cântătorasi*, despre care Capidan, DR., III, 757) și expresia corespunde exact lat. *galli cantus, gallicinium* (cf. *de pullorum cantu*, în „Peregrinatio Aetheriae“, ed. Heraeus, c. XXX, p. 38), gr. ἀλεκταροφωνία, pol. *kuro-piew s. -piej* „Hah-nenschrei, Mitternacht“ (Berneker, s. v. *kurz*), vsl. *pevec*, „cocoș“, lit.: „cântător“ (s.-cr. *plevac*, idem: Mažuranić, 915) din care și vr. *pevef*, idem (cf. Arhiva, Iași, 1924, p. 84, n. 6).

Textul citat al „Silviei“ dă, însă, ceva mai departe (c. XXXIV), ca determinare de timp, expresia: *a pullo primo*, de la întâia cântare a cocoșilor: „Item quarta feria aguntur omnia per tota die *a pullo primo...*“ (p. 40), iar de *gallus secundus* vorbește, tot ca fixare a timpului, Iuvenal, în pasagiul celebru în care arată că rezultatul indiscreției sclavilor e că „cârciumarul de alăturea știe înainte de zorii zilei ce a făcut stăpânul bogat [oricât s'ar obosi!] pe la cântatul cocoșilor de-a doua oară“, *ad cantum galli... secundi* (*Sat.* IX, 107)¹.

La fel cu Romanii însă, fac și Românii din popor. Răposatul păr. Marian (*Ornitologia*, II, art. *Cocoș*) scrie: „Clasa de jos a poporului român ... călouleză oarele nopții după cântatul cocoșilor ..., și anume: când cântă cocoșii întâia dată, atunci e miezul nopții; când cântă *a doua oară*, sănt aproape trei oare de dimineață; iar a treia oară când încep de cântă, ... atunci îndată se și face ziua“ (p. 242 sp.).

Mi se pare, deci, că mr. *adoară* poate fi înțeles foarte bine ca exprimând eliptic acest „cântec al cocoșilor de *a doua oară*“², și intră, astfel, foarte bine în cadrul explicației generale propuse de dl Procopovici³.

aer.

Înțelesul bisericesc al acestui cuvânt și contaminația sa cu *aer* „văzduh“ (v. Dicț. Acad., o. v.) are unele neclarități, care

¹ Despre semnificarea mistică-religioasă a cântării cocoșului (și a *treia oară*), v. rev. „Tudor Pamfile“, II (1924), p. 68.

² Această explicație a fost comunicată într'o ședință a „Muzeului L. I.R.“ din Decembrie 1924. — In *Diot. étym. du macédo-roumain*, I, Iași, 1925, p. 135, G. Pascu asează de asemenea pe mr. *adoara* subt *oară* și-l compară cu dr. *la cântatul de al doilea au deuxième chant du coq*.

³ Cred că și *dori*, *de a ~*, pe viitor, în anul ce vine: „În anul acesta ară tu pământul, *de-a dori* îl voi ară eu“; „pe *de-a dori* bagă-le la mine slugă“ (Viciu, 41) = *de adoară*, *de a două oară* (cf. *didiori* = *de două ori*), d. e. anno insequente, secundo.

se lămuresc deplin, dacă ne gândim la sl. coresp. *vozdovchū*, „văzduh“ (aşa în *Stoglav*, ed. E. Duchesne, Paris 1920, p. 60), explicat prin aceea că „avec ce voile le prêtre évente les *Saints dons* quand on chante le Symbole de la foi“ (*ibid.*, n. 2).

aliman; alimānī (a se).

‘A ajunge la *aliman* = a nu mai fi chip de scăpare, a fi la mare strâmtoreare; être à l'extrême’. — ‘A se *alimānī* = s'établir chez quelqu'un à la manière d'un intrus; s'établir, s'abattre’.

Dicț. Ac. crede că se poate pleca de la sensul de „a ajunge la hotărîrea de a fi haiduc“, „a se stabili, ca haiduc, într'un sat strein, ca să i se piardă urma“, pentru a se admite ca bază turc. *alaman*, „hoț de codru, haiduc“. Șăineanu, care propunea altădată (*Elem. turc.*, p. 9) arab. *el-emānī*, „sûreté“, și *liman*, „port“, a renunțat la aceste explicații (*Dicț. univ.*⁴, s. v.), respins pur și simplu de Hasdeu (*Etym. Magn.*, I, 872), care vedea în *aliman* pe *Alaman*, „Aleman, Neamț“.

Totuși, dacă la *liman*, „port“, ca refugiu al unui naufragiat, nu ne putem gândi, când e vorba de expresia citată, al cărei înțeles nu e acela de a fi la liman, la adăpost, ci tocmai contrariul, celalt cuvânt turcesc, citat de Șăineanu, ni se pare că cuprinde toată taina *alimanului* nostru.

In adevăr, turc.-arab *el-emānī* nu înseamnă numai „sûreté, sauf-conduit, quartier“, ci și „grâce, pardon“ (Zenker, 85^b) = cunoscutul *aman*, din care expresia perfect sinonimă: „a fi (s. ajunge) la aman = être à la dernière extrémité“ (v. Dicț. Acad., s. v.)¹, iar, pe de altă parte, există și un turc *emānī*, „celui qui accorde un sauf-conduit, qui se met sous la protection; chrétiens étrangers au pays et qui vivent sur la foi des traités“ (Zenker, 94^b), care coincide perfect cu sensul lui *alimānī* românesc².

Varianta *alivănesc* (mă), „mă alipesc de cineva să trăiesc“ (rev. „Ion Creangă“, V, [1912], p. 315), care ne faceă să ne gândim la un reflex prin Bizanț (*ἀλιβάνος) al lat. *alibanus*, „au-

¹ Cred chiar, că *aliman* și *aman* nu sunt decât dubletul aceluiași cuvânt oriental: primul în forma articulată, celalt fără articol.

² O paralelă semantică — în sensul de „nenorocit“ al lui *alimānī* — avem în germ. *Elend* „mizerie“ propriu: „Aufenthalt im fremden Lande“. — Dar pentru *alimānī*, cf. și *Şezătoarea* XXXIII (1925), p. 13, unde el e glosat: „blestem ușor, nu rău, ce se adresează mai ales copiilor când nu se astămpără: Fi (sic) alimanit (sic) să fi (sic)!“.

“bain”, se explică foarte bine că o formă secundară din *alimănesc*, și tot ca atare trebuie explicat — poate și ca o contaminăție cu *eliberez* — acel *a se alibări*, „a se despărți” de Iâ Rómâni din Serbia (Giuglea-Vâlsan, p. 387).

aneraide.

Așa numește Cantemir (*Descr. Mold.*, ed. Pascu, p. 157) pe Nereide: „(Călușerii) în tot timpul acela [de la Înălțarea Domnului până la Rusalii] nu dorm niciodată decât supt coperișul unei biserici, căci cred că, dacă s-ar culca în alt loc, îndată ar fi apucați de *aneraide*, pe care ei le numesc *frumoase*”¹.

Evident, avem a face cu o „etimologie populară” a lui Neφαῖδες, Νηρηίδες cu ἀνήρ, — δρός; cf. și ngr. ἀνεραιδοβαρημένος, „von den Neraiden geschlagen” (*Indogerm. Forsch.*, XXV, p. 375 sqq.), echivalând exact cu „luat (pocit) de Iele” al nostru. — Pentru *Frumoase*², compară și ngr. καλαὶ ἀρχόντισσαι ‘belles dames’, nume al Nereidelor (v. Korais, *Ἄτακτα*, IV, 211, s. v. καληκάντζαρος), cum și ή καλὴ τῶν δρέων din Psellos, redată de Allatius (c. 1630) prin *pulcra nemorum sive montium*, — ceea ce nume o „amplificare” fără rost, cum crede Lawson (*Modern Greek Folklor und Ancient Greek Religion*, p. 167). ci se explică logic prin dublul înțeles al lui ὅρος, ‘munte’ și ‘pădure’ (cf. *codru*, sl. *gora*, etc.); compară de asemenea sinon. ή βασίλισσαι τῶν βουγῶν ‘the queen of the mountains’ (*ibid.*, 169).

antică.

Intr’o foaie de zestre din 1823: „1 pereche cercei de aur sfranțuzesc; 1 inel asemene, cu lumina de *antică*” (Rev. Istorica, X [1924], p. 272). — Dintr’un zapis din 1816: „să se știe că i-am vândut [lui Ioniță Doftoru de la Fiștov — Sviștov, Șiștov!] pe Radu țiganu în tl. 400... și să-mi mai aducă o *antic* (sic)” (Arhivele Olteniei, II [1923], p. 216).

Identitatea cu it. *antica*, resp. ngr. ἀντίκα, „Ring oder Stein

¹ „Lucrătură frigiană” (*ibid.*, 156) traduce rău pe *opus phrygium* ‘broderie cu fir (de aur) s. sărmă’.

² Cf. și Budai-Deleanu, *Tiganiada*, ed. Cardaș, p. 81, nota: Un *codru*, în care se ziceă de cei bătrâni că lăcuiesc cele *frumoase* și multe năluci ac....”.

mit Aufschrift“ = turc. *antiqa*, „alter Kunstgegenstand“ (cf. G. Meyer, *Neugr. Studien*, IV, 11), e evidentă¹.

Dicț. Acad. nu-l menționează, iar Șăineanu — ceea ce e mai curios — înregistrează, fără etymon, numai un *antică*, „1. rămășiță curioasă din antichitate; 2. totalitatea obiectelor de artă din Grecia și Italia“, pentru care cf. germ. *Antike* (sc. *Welt*).

De însemnat și tautologia *antică veche*, care se aude prin Moldova și'n înțeles figurat de „poamă bună“, „soiu rău“; cf. *sculă, odor, podoabă* (ironic).

arancă.

‘*Arancă* (s. *harancă*) = tot una cu armeancă; se zice despre muierile rele de gură, pe lâng'acea urîte și uricioase; pe bărbății de asemenea categorie îi numesc *haruță* (ca și pe armeni).

Cuvântul, publicat, împreună cu alte „cuvinte dialectale“, în nrul pe Nov.-Dec. 1925 (p. 132) al rev. „Comoara Satelor“, după un glosar ms. din 1868, atribuit fostului protopop Beniamin Pop din Mureș-Uioara, sugerează, la prima vedere, identificarea cu ungurescul *arang, harang*, „clopot“ (v. Dicț. Acad.).

In realitate, însă, lucrul stă altfel, și, în fond, glosatorul are dreptate: *Arancă* e, în adevăr, „tot una cu armeancă“, dar numai ca înțeles; ca formă, el reprezintă, de sigur, un femin. *Ariancă*, al cărui corespondent masc. *Arian*, ca și primativul său, *Arie* („Arie spurcată“ etc.; cf. Dicț. Acad., s. v.), are, pe lângă înțelesul mai general de „eretic“, și pe acela, special, de „Armean“. *Haruț* e, evident: *Haruț, Ariuț* (cf. totuși și: *Arți-urți*). *Ariancă* a dat: *arancă*, în același chip, precum *Arieni* a dat *Areni* (v. *Anuarul Inst. de Ist. Naț.* din Cluj, I, 389).

avela.

Epitetul, care designează în Moldova de Nord un „type de femme acariâtre, mégère“, având de sinonim pe *scorpie* și *aspidă* (*aschidă*), a fost explicat de Hasdeu (*Etym. Magn.*, II, 2158) ca o modificare a rut. *Iaveda* = *vidmina* „monstru, ființă infernală“, sub influența lui *Avel*.

Dar *Avel*, tip al fratelui bun, jertfit de cel rău, nu se vede-

¹ Pentru sinon. mr. *antică*, v. acum Pascu, *Dicț. ét. du macedo-roumain*, I, 200, No. 44.

dé loc ce amestec ar putea să ăibă aici, iar, pe de altă parte, paralelele *scorpie* și *aspidă* (primul menționat chiar de Hăsdeu) conduc în chip firesc spre ngr. ἀρδέλλα „lipitoare“, fig.: „ființă rea, care suge sângele, ca o lipitoare; vampir“. Contaminat la rigoare, cu *Savela* = Sibila mitologiei populare, un *aydelă* (existent, ca atare, în aromâna), explică, socot foarte convenabil pe *avelă*².

băgă (a).

Explicația propusă de G. Giuglea (DR. II, 372)³ mi se pare nu numai ingenioasă, ci și foarte probabilă.

Adăugim că există și'n turcește un *bag*, „lien, noeud, bande, bandlette, courroie; botte de foin ou paille, faisceau; Band, Binde, Schnur, Schlinge, Riemen, Fessel, Bund, Gebund bag jeri, die Stelle (an Armen oder Beinen) wo die Fesseln angelegt werden“ (Zenker, 167 a): formule romanice cu *o* (it. *boga* etc.) ale prototipului germanic apar, deci, în turcește cu *-a-*, în tocmai ca și'n românește.

De însemnat e și *bēgētură* — impositio din *Anon. Bănățean* (ed. Crețu, p. 329).

baladur (ir.).

‘Balconul din naintea porții de casă, g. Balkon vor dem Hause’ (Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria*, I, 145).

Evident, un reflex dialectal it. (ven.) al obișnuitului *ballatoio*, ml. *ballatorium*, „moenianum, vulgo balcon“ (Ducange, s. v.).

balanță.

Se consideră, de obiceiu, ca un neologism francez (v. *Dicț. Acad.*, s. v.), pe când, de fapt, e it.-gr. *balanza* (G. Meyer, Ngr.

¹ Interesantă de notat, această comparație din *Cronograful* lui Dionisie Eclesiarhul (*Tesaurus*, II, 193): „aveau urechile astupate ca aspidele“ (despre oamenii fără milă ai Stăpânirii). — Alte epitete satirice de acest fel, la adresa femeilor rele: *viespe, viperă, năpârcă, streche, vidră, omidă*, etc.. v. la Candrea, *Poreclele la Români*, p. 51 sqq.

² Nu credem în amestecul Vilelor, a căror zonă de extindere nu cuprinde Moldova.

³ Si relativ la lat. *fracta* = vgr. φράκτα ca etymon al it. *fratta*, „Zaun“ (*ibid.*, pp. 255, 400), mai putem adăugă că cuvântul vgr. trăiește până azi în ngr. φράκτης, δ., „Zaun, Gehege“ (Mitsotakis); cf. și Rohlfs, în *Archivum Romanicum*, 1925.

St., IV, 68). Dovadă: dubletul mold. *palanță*, care reproduce exact pe ngr. παλάντα ‘Wage’ (*ibid.*).

Ca o curiositate mai mult însemnăm aici, că, în „Istoria Universală adică de obște“ a lui Milot—Molnar, Buda, 1800, p. 27, aflăm atestat „*bilanța* sau cumpănirea“¹.

Mr. baltu.

‘Monopol’: „tutumca s’feați *baltu*, tutunul s’a făcut monopol“ (Dalametra, 36).

Nu s’a învrednicit de atenția etimologilor (și Pascu îl ignorează), poate pentru că e prea ușor de explicat — prin ngr. ἀμπάλτο — din același termen juridic it. *appalto*, dare *appalto* s. in *appalto* ‘concedere ad altrui per una somma determinata i pubblici dazi’, care a dat în dr. pe *apalt* ‘ferme, bail’: „contracci cu *apalt*“, „*apaltul* cărților de gioc“ (v. Dicț. Acad., s. v.)².

bârc.

Se chiamă „crestătura pe harag (pe instrumentul cu care măsură bacii laptele)“: Viciu, *Glosar*, p. 18.

Vădit același cuvânt cu rus. *birka* ‘Kerbstock’ (cf. și Schrader-Nehring, *Reallex. d. indogerm. Altertumskunde*², art. *Schreiben und Lesen*).

bărdăoasă.

Se admite în de obște, cu multă probabilitate, că acest cuvânt atestat în Lex. Budan cu înțelesul de „*manducus, terriculum, terriculamentum, der Popanze*“ (el figurează dejă, sub forma *bărdăoază* și cu traducerea ‘histrio’, în Dictionarul latino-român atribuit de Crețu lui T. Corbea), nu e decât o variantă a lui *burduhoasă* „burtoasă“ (cf. Dicț. Acad., s. *burduhos*).

Sânt însă două cuvinte, a căror relație cu *bărdăoasă* nu poate fi ignorată: nsł. *brdavz* ‘Grobian’ pus în legătură cu

¹ Aceeași traducere, remaniată, din care s'a tipărit anterior singur fragmentul semnalat de dl N. Iorga (la Sibiu, 1798), dă — evident, ca reflex al originalului francez — și neologismul *espas* (p. 7: „cât *espas* mare de vreme“), unde Molnar are: „câtă mare de vrème“ (p. 7).

² Cf. și *abalda*, înregistrat de Lex. Bud. cu sensul de ‘horreum, emporium mercium’.

germ. *Bardauz*, cuvânt onomatopeic, imitând zgometul înfundat al căderii unui corp (v. *Arch. f. sl. Phil.*, XXXIV, 32) și, poate, *fărtăuză* „mauvaise plaisirterie“ (Dicț. Acad. *ad voc.*).

beigamber.

‘Au fost groznică jale de Turci; le-au dat [Muscalii] hagmă (sic), i-au jefuit și î trimete la Craiova, cu totul împreună, cu *belgamberi* (sic) lor’ (N. Iorga, *Scrisori de negustori*, București 1925, pp. 196—7)

Cuvîntul e, credem, identic cu turc.-pers. *pejgamber* ‘Apostol, Prophet’, din care și sârb. *pejgamber* ‘Christus’ (v. Miklosich, *Die türk. Elemente in den südost.- u. osteurop. Sprachen*, în „Denkschriften“ ale Acad. din Viena pe 1890, p. 11).

belbas.

Se spune, prin Moldova de sus, unui „om simplu, prostânac“.

Probabil, o metatesă din rus. *balbes*, ‘Dummkopf, Tölpel’, el însuși din *bilbes*, forma chirghiză a turc.-osmanliu *bilmez* ‘ignorant’, din care rut. *bel'mes* (Berneker, s. v.).

bertelie.

Am explicat acest cuvânt, însemnând „ourlet (à la ceinture d'un vêtement), repli, poignet, col, liséré, lisière, ceinture“, din it. *bertelle*, „bretelles“ (*DR.*, II, 651)¹.

Voiim acum să adăugim că există o variantă metatetică *belterie*, „fășie de postav, pânză sau hârtie, îngustă sau lungă“ (rev. „Şezătoarea“, XXXII [1924], 135), *belterii*, „fășii din coaja unui arbore“ (rev. „Izvoraşul“, IV, no. 13, p. 4), și că turcește (resp. pers.) există, aşisderea, un cuvânt asemănător, *pertüle*, „mitre : die persische Mütze“, după Zenker (186^b), care dă înșă, după Meninski, și sensul de: „fasciae, teniae pedales“ (*ibid.*).

Nu trebuie pierdut din vedere, înșă, mai ales nsl. *battora*, *battara* ‘Hosenlatz’, pl. *battore*, *battre* ‘Falltor’, care ar reprezintă, după R. Perušek (*Arch. f. sl. Phil.*, XXXIV, 20), pe germ. *Falltor* înșuși, prin venetian. *rebaltela* ‘quella parte delle braccia che copre lo sparato della parte dinanzi’.

¹ Despre fr. *bretelle* și familia sa vorbește pe larg Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 390 sq.

bibi.

Se consideră, în genere, ca un neologism frances: *bibi*, „chéri, bien-aimé“ (v. Dicț. Ac.).

Să ne gândim însă și la posibilitatea originii orientale, fiindcă un turc-pers. *bibi*, „femme honnête, dame, demoiselle“ (Zenker, 231°), există, ca și un turc. *bîbek* „prunelle, Augapfel“ (*ibid.*).

bijog.

Moldovenismul, întrebuințat mai ales sub forma: „ghijog“ (ghijoagă), pentru un „cal bâtrân“ (cf. Dicț. Acad.), ar putea fi același cuvânt cu turc. *bišak*, *bišek*, ‘vieux; alt’ (Zenker, 199^a).

Rut. *bižak* ‘Läufer’, la care-l reduce Dr. D. Scheludko (*Balkan-Archiv*, I, 160), are, de sigur, altă proveniență: rad. *bež-(i)* ‘fugire’.

Cu totul diferit e omonimul *bigioc* ‘mânz’ (DR., I, 79, n.), care ar putea fi identificat cu rut. *bičok* ‘junger Ochs’ (Želechowski, I, 27).

bleg.

‘¹⁰ Pendant, aux oreilles pendantes ; ²⁰ Mou, veule, nigaud niais, soſ’ (v. Dicț. Acad., care declară etimologia necunoscută).

Legătura etimologică cu vsl. *blagъ*, ‘bun, bland’, prin ideea connexă de „inofensiv, docil, incapabil de reacțiune, imbecil“, cuprinsă și ngr. ντόμπρος einfältig’ = vsl. *dobrz* guť (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, II, 48), se confirmă totuși până la evidență prin sinonimul ngr. μπλαγόφτικο, „Bezeichnung von Hunden und Ziegen mit herabhängenden Ohren“ = *blagъ* + ἀφτί, φτί ‘ureche’ (G. Meyer, o. c. II, 44).

boranjă.

Nume al plantei *borago* (ml.), zise și: „limba-mielului“ (Panțu).

Limba, prin mijlocirea căreia a venit la noi cuvântul, este foarte probabil, cea greacă-modernă, unde găsim un μπουάντζα, glosat: ἀρμπέτα (erbeta) sau βούγλωσσον („limba-boului“) și identificat de Korais (*Ataxta*, IV, 340) cu același ml. *borago*: formă

ngr. e mai apropiată de cea românească decât toate celelalte reflexe din limbile vecine, consemnate în Dicț. Ac., s. v.¹.

boscorodesc.

Am încercat mai de mult (v. DR. II, 899) să explicăm pe *bodogănesc* ‘marmotter, grommeler, grogner’ ca o metateză din **bogodănesc* (< sl. *bogodan*-), deci ca un ecou din vremea când preoții noștri slujeau în slavonește, cum sănt, foarte probabil, și sinonimele-i *bogonosi* (raportat, cu drept cuvânt, la *bogonos*, „theophoros“, etc.) și *blodogori* = *blogodorî* (sl. „mulțamî“; cf. Dicț. Acad.): forma **bodorogănesc*, *bodogănesc*, de la –care vrea să plece Șâineanu pentru a explică pe *bodogănesc* ca o formă iună onomatopeică, analogă lui *hodorogesc*, e sau pur ipotecă, sau secundară.

Cred însă că pot lămuri acum, măcar cu aceeași probabilitate, un alt termen al seriei: *boscorodesc*.

Dicționarul Academiei, care-l glosează exact: ‘faire des incantations...; parler à voix basse...; parler indistinctement’, îl consideră ca onomatopeic, format „poate prin fuziunea lui *bolborosi* + *boscoade*, s. cu ung. *boszorka*, vrăjitoare“. Cihac propuneă ca etymon pe rus. *vozgovoriti*, „commencer à parler“²; Titkin vede posibilitatea unei corupții din *boscoane*; Șâineanu îl declară de origine necunoscută.

De fapt, *boscorodesc* al nostru e rut. *božkoródití* ‘Hokus Pokus treiben’ (Želechowski, *Ruthen.-deutsches Wörterb.*, I, 37)³.

In ce privește vechimea cuvântului (lexicele citate nu cunoșc decât exemple moderne: din Alexandri, Negruzz, Creangă), observăm că el e atestat încă în textele coresiene: „Păñă acmù socotiți ce-ați învățat: mai nemică, că nu știți nemica; derep ce,

¹ Ulterior (*Balkan-Archiv*, I, 160), cuvântul a fost derivat din rutenește *baranceja*, gen. de la *baraneč* ‘Bärapp’, de D. Scheludko, care pleacă de la varianta *baranča*.

² Din sl. *povoriti* avem, însă, dialectal: *povogărî*, „a critică, a vorbi de rău“ (E. Novacoviciu, *Cuvinte bădnățene*, p. 18).

³ Un rut. *božkar* (s. *božkodajlo*) ‘Frömmler, Mucker, Scheinheiliger’. Pe care-l găsim tot acolo, concurează pe „Dumnealui Monsiu Bartolomeiu *Boscu*“, adevărat *Boseo*, ca prototip al lui *boscar* al nostru (v. Dicț. Acad.), firește numai în ipoteza că vîrstă acestuia s’ar dovedi anteroioră an. 1826 (cf. în special: O. Lugoșianu, *Boscărie — o serbare la Iași în 1834*, în „Biblioteca Nouă“ din Craiova, 1896, p. 6 sqq.).

că n'ați înțeles, că popii au *boscorodit* în bisareacă“ (*Cazania*, apud N. Iorga, *Istoria literaturii rom.*, ed. a II-a, vol. I, p. 186), „nu *boscorodîfi*, că va bate voi Domnul“ (*Molitvenic*; *ibidem*, după *Prinos Sturdza*, p. 251).

bouri.

Se zice și despre măginile pălăriei: „*bourii* pălăriei“ (Sadoveanu, *Priveliști dobrogene*, p. 140).

Mă gândeam altădată la o etimologie populară din neologismul *boruri* (borduri), întrebuințat de asemenea.

Acum cred că avem a face, originar chiar, cu *bour*: terminul se va fi aplicat mai întâi pălăriilor cu două coarne — faimoasele (*chapeaux*) *bicornes*, răspândite prin campaniile lui Napoleon până în cele mai îndepărtate părți ale Răsăritului¹.

bruft,-uì, -uială.

Le punem la un loc, pentru că atât verbul (cu variantele *brustul* și *bruslui*), cât și derivatul substantival au la bază, evident, pe *bruft*, atestat în înțeles de „lut moale ce zidarul aruncă pe pereți“ (cf. *tencuială*—*tencul*—*teanc*), din care se explică ușor — prin sensul de „a împroscă, a murul“ — și accepțiunea figurată de „a terfeli, a reprimandă pe cineva“ (cf. în special Zanne, *Prov. Rom.*, V, 96: *a bruftuile pe cineva* = a-l luă în răspăr, peste picior [de la lutul moale ce-l arunca zidarul pe perete], sau rev. „Ion Creangă“, III, 376: *a bruftuile* = a ocărî, a aruncă cuvinte asupra cuivă; *bruftuială* = fel de lut amestecat cu balegă și apă multă, cu care se dă pe deasupra lipiturii, mai ales în casele fără dușumea².

Originea acestuia, necunoscută până acum (cf. Dicț. Acad.,

¹ Cu același înțeles ca *bouriu*, „saillant“, sau *bouresc*, „d'aurochs“ (Dicț. Acad.), avem în *Herodotul de la Coșula*, ed. Iorga, p. 384: „urechi boure“ (despre caii arabi); cf. și: „vițelului îi bouresc coarnele = îi cresc“ (Rev. critică-literară, III, 90), „țâțe bourii, care stau tari și șepure, de se văd sub iie ca niște cornișe“ (*ibid.*). — În expresia proverbială: „om cu *bour* în frunte“ = om rău (Zanne, *Prov. Rom.*, V, 96), avem a face însă, evident, cu înțelesul secundar de „pecete (cu cap de *bour*)“, cu care se înfieră în frunte, ca la Romani cu *K(alumnia)*, vinovatul.

² Ca o accepțiune secundară însemnăm și pe *bruftuile* = prăști, săpă, *bruftuială* = prașilă, prașă, prășit, prășitură, săpăluit, săpare, etc. (Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 73).

s. v., Tiktin, vezi și Șăineanu, *Dicț. Univ.* 4), e — socotim — în turc.-pers. *âbrupt*, „arrolement, Besprengung des Bodens mit Wasser“ (Zenker, 4^a).

Din aceeași sferă, avem, cum se știe, dr. *ceamur*, „lut frământat bine pentru făcutul caselor“ (rev. Ion Creangă, I, 121) = turc. *čamur*, „boue, limon“ (cf. Șăineanu, s. v.).

Pentru evoluția semantică, cf. și dr. *bidineā* (mold. *badanā*), „perie de spoit pereții“, față cu prototipul turc. *badanā*, care înseamnă nu numai „badigeon“, ci și „chaux pour blanchir“ (Zenker, 159°)¹.

butlagă.

Și: *buclagă*; cf. *bucłan*, *butlan*, „tonnelet, boute“ (*Dicț. Ac.*, unde și: *bâtlagă*, *bâtloagă*).

E același ca ruten. *boklág*, *boklař*, „Wasserchlauch; Fässchen, tellerförmiges hölzernes Geschirr“ (Želechowski, 38).

calabatină.

Se zice în Nordul Moldovei la o persoană corpulentă, greoie.

Pare a fi identic cu rut. *kalabátina* „Pfütze, Lache“ (Želechowski, I, 330); cf. *bâhlită*, propr.: „bahniť“ (apă *bîhlită*, stătută, puturoasă), cu același înțeles figurat.

Sinon. *kalabač*, *kalabaš* (*ibid.*) amintește viu, la rândul său, pe rom.-diał. *călăbaş*, „omul care se negustorește, aducând bucate (grâu, curcuruz) de la țară cu căruța și le vinde în munți“ (Viciu, p. 25), de unde verbul *călăbășesc* „aduc bucate de vânzare“ (*ibid.*); dar legătura de înțeles nu se vede (poate cu *cabalâc*?).

Observăm însă că s-ar putea ca adevăratul etymon al lui *calabatină* să fie acel *kolobatina*, pe care Želechowski (359), îl

¹ Notăm și sinonimul mehedințean *a driscu* (o casă): „se amestecă var cu nisip și apă, până se leagă și se aruncă pe pereți cu mistria; apoi se întinde varul și nisipul deopotrivă, spre a se netezii“ (Boceanu, p. 90). — O „tencuiulă care nu este netezită“ se chiamă în Dobrogea: *orozan* (*Analele Dobrogei*, IV, 100; cf. *Ramuri — Drum Drept*, XIX, 241: „năsip — niște chișai *oroznōs*“, cum și ungherismul *porozău* „nisip“, cu derivatul băn. *părazel*, „un fel de nisip negru pentru uscat scrisoarea cu cerneală“). — În Ardeal: *păpălasca*, „lut amestecat cu nisip și cu apă și tencuiala aşa formată la zidul de cărămidă, mai ales la pivnițe“ (Viciu, *Glosar*, p. 65).

identifică cu *kalabátina*, dar care aparține mai probabil la *kolo*, „rund herum“, sau chiar *kolovatenz* „einzeln wachsende (daher grosse, ästige) Hanf-Samenpflanze“ (*ibid.*).

calintir.

‘Gazdă’, într'un izvod din 1819, pentru cheltuielile unei mori (T. Pamfile, *Mărunțișuri etnografice*, ms., p. 3; cf. rev. *Ion Creangă*, VIII, 287 sq.).

Identitatea cu rut. *kalantir* = *karantin* ‘Quarantine’ (Želechowski, I, 330) se confirmă și prin următorul pasaj din interesantele însemnări de călătorie la Locurile-Sfinte ale lui Hagi Nicolau, din 1835, publicat acum, de N. Plopșor, în *Arhivele Olteniei*, V (1926), p. 104: „apoi am iști la rodoși... și la cipru; apoi am iști la iafa: am făcuti călintirea în corabie 7 zile, apoi am mers...“¹.

cataramă.

A fost explicit suficient, din săsește, de Lacea (*DR.* III, 741).

Atragem, totuși, atenția și asupra turc. *kantyrma*, *kantarma*, „mors, frein (d'une bride); bride“ (Zenker, 709), cu forma și înțelesul foarte apropiat de cuvântul românesc.

cătuie.

‘Encensoir’.

Şineanu consideră cuvântul ca un derivat din vr. *căťă* = it. *cazza*.

Există însă un alb. *katsīja*, „paletta da fuoco“ (Leotti), care nu pare strein de chestie.

Chiceră.

La cele relevate anterior asupra acestui cuvânt (v. bibliografia în *DR.* III, 151 și 460, n. 38), adăugăm că cuvântul există și'n rutenește, nu numai ca toponimic, ci și ca apelativ: *kičera*, (кичера), *kičira* (dimin. *kičirka*) ‘bewaldete Bergspitze; Hügelstrich; Name vieler Berge’ (Želechovski, I, 354), — probabil, tot din românește.

¹ Cfr. *ibid.*, p. 106, cu același înțeles: „am făcuti și *lazăreti* în galăj“

chiovean.

Cuvântul designează, în literatura populară, o specă de cărăuși, precum *chlovenesc* designează vechicul și animalele de tracțiune: „care chiovenești“, „boi chiovenești“.

Că nu poate fi vorba de negustori din Chiev, ci numai de cărăuși moldoveni care făceau drumul la Chiev pentru transportul mărfurilor, dovedește, între altele analogia cu „Tarschischschiffe“ = „die nach Tarschisch fahrenden Schiffe“ (A. Schulten, *Tar-tessos, ein Beitrag zur ältesten Geschichte des Westens*, Hamburg, 1922, p. 4), întocmai precum corăbiile egiptene, cari plecau spre Crete se chemau corăbii „keftin“ (Bossert, *Altkreta*, 1921, p. 46).

chișaiu.

‘Pământ bun de lucrat: loc *chišāios*’ (Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 18). — În aceste zăpodii apa nu se scurge în lături, ci rămâne locului, păstrându-l *jīlav*, adecă umed. Prin județul Muscel, aceste locuri se numesc *chișaiuri*, sing. *chișaiu*, locuri *chișăioase*” (Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 18).

Trebue raportat, credem, la ung. *kősalz*, *Salzstein* sau ngr. κισσάρι(ον) ‘λαρρόπετρα, pierreponce’ (Korais *Ἄτακτα*, IV, 233): incongruența e numai aparentă, de oare ce piatra are tocmai proprietatea de a se imbibă de apă, datorită porosității sale. — De vreo apropiere etimologică cu *pışă* (*chișcă*), nu cred că poate fi vorba.

chisnovatnic.

Intr’o cimilitură a raței cu pui: „Am o latnică, patnică, *chisnovatnică*, cu două lătnicèle, pătnicèle, *chisnovătnicèle...*“ (Variantă personal auzită în Moldova; altele, v. la Pascu, *Despre cimilituri*, II, 175).

Cred că avem a face cu rut. *tīsnovatiū* (demin. *tīsnovatenkij*) ‘nicht ganz eng; nicht ganz geräumig’ (Želechowski, II, 967).

Epitetul continuă ideea din *latnic* și, poate, și din *patnic*, dacă acesta e, în adevăr, *pătică* ‘cu picioarele scurte, despre rață’ (Pascu, l. c.), și nu chiar sl. *patka* ‘anas, rață’, cum cred mai degrabă.

Variante ca: *platnică* (Pascu, l. c.) implică, evident, contaminări cu *plat-*, întocmai precum *chiscofalnica* (cf. *chistovantica*, -ile) reprezintă contaminări cu *chisc* (*pisc*), etc. (cf. Pascu, l. c.).

cincantin.

Numele unei spețe de porumb, cu druga scurtă și subțire, cu bobul portocaliu, zis și *porumb nemțesc, mărunt, mărunte, chircă, portocaliu sau moldovenesc* (cf. Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 68 și Panțu, *Plantele cunoscute de pop. rom. s. păpușoiu*).

Şăineanu, care singur îl consemnează, îi declară originea „necunoscută“.

Etimologia e, totuși, evidentă: it. *cinquantino*, ‘specie di formentone o grano turco, così detto perchè cinquanta giorni occorrono dalla semina alla raccolta’ (Fanfani—Rigutini—Tommaso, *Vocabol. della l. it. scritta e parlata*, Napoli, 1904, p. 269), de unde și germ. *Cinquantiner* (Mais).

cinga-linga.

O cunoscută formuleță copilărească sună: „Unica, doica, treica, patica; *cinga, linga*, șopota, bocota; tangher, bangher, buf și-un burduf“ (Bogdan-Hoya, *Cântece de copil și jocuri*, p. 41, cu variante: „*cinca, linca*, șocote, bocote“, „*cingăr, lingăr*, rotoco, botoco“, pp. 41—2, etc.), sau (în Moldova): „Uni, duni, tini, pon’, *cinca, rinca, ochi, scochi*, baba, clonț“ (cf. la Bogdan, o. c.: „Unica, doica, treica, poinca; *cinca, linca*, ochii, mochii; sava, cioc“).

Că în primele patru (sau cinci) numerale se reflectă înseși numerele românești, e evident; tot aşa, e clar că într'un „ochi, scochi“ se cuprinde, nu numai o aluzie la *opt*, ci și un reflex al obiceiului de a indica, pronunțând recitativul, diferitele părți ale figurii copilului: în speță, ochii (cf. „ochii-bazaochi, nas-bazanas, barbă-barbarie“, etc., apoi: *clonț*¹, *cioc*, și, în ce privește *rinca*, poate, și gr. ὄν-, „nas“; de asemenea *mîni* = n-r 9 în jocurile de copii, la Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 50).

Ceea ce, pe cât știu, e mai puțin cunoscut, este faptul, că, în graiul păstorilor din Serbia, *senga* și *lenga* sau *penga* și *renga*

¹ Si: *clonț*; cf. încă: *baba-cloanța*. — Varianta: „Unica, dodica, *tringa, linga*“, etc. (*ibid.*, p. 41) amintește, ce e drept, pe *tinghi-linghi*, onomatop. glumej imitând (în bafta birjarilor evrei) zgometul zurgălăilor, dar ea implică în rândul întâi o adaptare anticipată a lui *cinga-linga* la *trei*: cu toată aparență haotică și capricioasă, formuletele își au logica lor.

sânt terminii obișnuiți pentru numeralele: „șapte“ și „opt“ sau „cinci“ și „șase“ (v. P. Skok, în *Archiv für slav. Philologie*, XXXV [1918], p. 81, nota 2).

„Coincidența“ e, de sigur, vrednică de semnalat, ca încă o doavadă de influență românească — prin ciobani — în Balcani¹.

In *prenga* s'ar putea recunoaște și influența ngr. πέντε, „cinci“, care se întâlnește anume în jocurile de copii, dar cu valoarea de „10“ (Codin, *I. c.*, p. 57: *pinti*).

Mr. coacă.

Originea acestui cuvânt a rămas nelămurită lui Capidan (*Români nomazi*, extras din acest volum al DR., p. 172), care-i definește sensul precum urmează: „Oile unui proprietar, ca să se cunoască de oile altui proprietar, poartă diferite crestături la urechi: > numită *coacă*; se face la marginea urechilor“ (*ibid.*, p. 106).

Cred că putem indică, totuși, măcar familia romanică a termenului, deoarece identitatea lui cu terminii romanici pentru „răboj“: fr. *coche*, prov. *coca*, it. *cocca* (v. Littré, s. v.), sp. *hueca* (REW., no. 2009) ni se pare mai presus de orice îndoială, — lăsând altora grija de a decide, dacă prototipul terminului romanic e celtic (cum crede Littré) ori latinesc (cum socoate Meyer-Lübke, care preferă a-l subsumă lat. *coccum* „Fruchtkern“: *coacă* mr. ar reflectă, în acest caz, pl. *cocca*²).

corăbiă.

‘Art Zuckergebäck’, österr. ‘Busserl’ (Tiktin).

Varianta *corăbioară* (*ibid.*) justifică, de sigur, explicația lui Șăineanu: „prăjitură în formă de corabie“; dar însăși forma *corabed* (*sic*), pe care o dă Ș. ca lemmă, trimite la turc. *kurabije*, *korabie*, „espèce de petit gâteau rond et plat, fait aux amandes“:

¹ Despre aceasta, v. și studiul, uitat, al lui Șăineanu, din „Conv. Lit.“, XXVI, p. 134 sqq.: *Elemente române în limbile străine*. — Subiectul a fost reluat, în parte, de Candrea (în *Noua Rev. Română*).

² Se știe că există și un mr. *cocă* „fruit“, considerat ca o formă reconstituată după *coc, reflexul imediat al lat. *coccum* (cf. G. Pascu, *Dicț. etym. du macédonien*, I, p. 69, no. 446).

petite boîte ; montre plate, montre à boîte“ (Zenker, 695 ^a)¹, de unde și ngr.-dial. καραβουλάχανον (Euth. Budona Μελέτη περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ Ἰδίουματος Βελβεντοῦ, Atena 1892, p. 92)².

coroabă.

Unul din numele obișnuite ale „porumbeelor“. Varianta *coroambă* (cf. și *scoroambă*) pare că îndreptățește, ca și sensul sinonimelor *porumbecă*, etc., derivarea din lat. *columba* (A. Philippide).

Ni-se pare însă, că această înrudire e numai aparentă și că adeverăata origine e cea indicată de varianta **coroamă* (atestată, pe cît știu, ca n. de fam.): κορόμηλον, idem, din care *coroamă*, ca din ἀβράμηλον: *avramă* (D. Russo).

corenie.

‘Origine, început, începătură’: „a neamurilor ghenealögħii, adecă *corenie*“ (Cantemir, *Hronicul*, p. 868). — ‘Din *corenia* locului trebuiă să-mi spui = de la început [cf. din *capul* locului]’ (Pamfile, *Jocuri de copii*, II, 388).

Evident, sl. (vbulg.) *korenъ*, Gen. *korene* ‘ῥίζα, Wurzel’ (Berneker, p. 570).

cotor.

‘Partea plantei ce ieșe din pământ și scoate ramuri, frunze și flori; mânere de cuțit mare, coadă de topor’.

Forma *cături* împreună cu *cotoriște* (nu: *codoriște*!) apropie cuvântul rom. de sârb. *katarište* ‘Fahnenstage’ (Filipović).

¹ Aceeași confuzie se tradează în următorul pasajul din „Amintirile” istoricului Radu Rosetti (în „Adevărul Literar” din 13 Sept. 1925): „De corăbiele ei [cămărășitei] sună aduc aminte cu jind și acumă... Bunica vorbea de Anghelina în termenii cel mai elogiosi, și cunoșcându-i superioritatea în fațarea corăbiilor”, prin șovăirea între *corăbiele* și *corăbiele*. — Turc. *jassy kadâif*, „eine Art Zwieback” (*ibid.*, 704 c, s. v. *katife*) pare să fie mai degrabă „cadaif de lași“, decât „pesmet s. biscuit cu apă“. — Despre echivalentele turcești ale it. *sorbetti*, care nu e turc. *šerbet*, ci *dol durma*, și lui *dulceafă* al nostru („die Dultschaz, d. h. dolcezza, der Walachen“), care e t. *tatly*, v. Zenker, I, 541 ^c, s. v. *Šerbet*; iar despre *mamaigha* ‘bouillie faite avec la farine de maïs, polenta’, v. Barbier, II, 786.

² De la noi au împrumutat apoi Armenii din Bucovina pe *korabia* ‘Kuchen mit viel Butter und Zucker’, ca și pe *dulcizațe* și *gogoszca* (D. Dan. în vol. *Bukovina* din col. „Die österr.-ung. Monarchie in Wort, u. Bild“, p. 328).

crușân.

‘Lemnul-cânelui, *Rhamnus frangula*’.

Nu din *crușesc*, cum s'a presupus (cf. Șăineanu, s. v.), ci chiar rut. *krušina* ‘Faulbaum, Zwekbaum, *Rhamnus frangula*’ (Želechowski, I, 385).

cufurțiă.

‘Ființă mitologică, cu care se sparie copiii’ (Rev. *Critică-litterară*, III [1895], 121).

Probabil, identică cu *curfuriță*, „pasare fluierătoare de noapte“ (*Arhivele Olteniei*, IV [1925], p. 150), asupra numelui căruia ne putem dispensa de a insistă — *verecundiae causa*¹.

cumut.

Un colind putnean, cules de T. Pamfile, sună (rev. „Ion Creangă“, I, 24) :

Că pe cer s'a arătat
Un luceafăr de 'mpărat,
Stea *cumulă* strălucită,
Pentru fericiri menită.

„Că, în adevăr, avem a face aici, nu cu o greșală de tipar sau de manuscris în loc de *comit*, „cometă“ (căci înțelesul cuvântului e evident acesta), ci cu femininul adjективului *comut*, ne-o arată, pe de o parte existența n. de fam. *Cumulul* (rev. „Ioan Neculce“, IV [1924], p. 140), iar pe de alta, existența în limbă a altor formațiuni analoge în *-ut*² (*limbut*³, *năsut*, *cornut*, mr. *bârbută*), care indică împede etymonul: lat. **comutus* = *comatus* < *coma*.

¹ D. R. I. Călinescu, care a publicat în rev. cit. lista de nume populare zoologice și botanice cuprinzând și cuvântul în chestie, ne spune totuși că de fapt, el se zice și la copii. — Față cu cunoșutele nume triviale, de strictă observație și realitate în acest caz, ale licuriciului: nord calabr. *culiluccia*, *culiluccida*, *cuddinucciola* (v. Rohlf, *Griechen u. Romanen in Unteritalien*, p. 47, n. 2) ne întrebăm, dacă la baza cuvântului nostru *curfuriță* nu e o etimologie populară dintr'un termen de acest tip, și anume ngr. κωλοφωτία, nume al licuriciului, numit altfel și: λαμπρωτά, λαμπούδα, λαμπούτσι, πυρολαμπτής, πυριλαμπτής, (Coray, *Atakta*, IV, 271).

² Interesante observații nouă asupra acestui sufix latin, face R. Thurneisen (*Zu lat. -etum und -aster*, în *'Αντιδωρον, Festschrift Jacob Wackernagel*, p. 117 sq.).

³ Atât în înțelesul curent, de „guraliv“, cât și'n acela, vechiu, de „de altă limbă = naționalitate“ (v. *Glosariul Psalmirii Scheiene*, ed. Candrea).

cuneal(ă).

Cuvântul se întâmpină într'o traducere moldovenească din sec. al XVIII-lea a „Vieții lui Bertoldo“ (I. Bogdan, în *Convorbiri Literare*, XXV, 319): „și fiindcă între cuneale și nefiță¹ era mare vrajbă“, „țara cunealelor“.

E ngr. κουνέλι = serb. *kunel* (G. Meyer, *Ngr. St.*, II, 36), lat. *cuniculus* ‘lapin’ (Byzantios), germ. *Kaninchen*, slov. *kraljík*, ceh. *králik*, pol. *królek*².

Forma *cuneală* e un singular refăcut de editor³, după pl. *cuneale*, — formă de sigur posibilă (cf. *flaneală*, *fântâneală*, etc.), dar neatestată: de aceea, lemma *cuneal(lă)*.

Interesul cuvântului pentru noi e cu atât mai mare, cu cât, în lexicografia și istoriografia noastră, *cunița* ‘droit prélevé sur les juments, chevaux, boeufs et vaches’ a fost interpretat multă vreme ca sl. *konica* ‘equa’ (Cihac, etc.), pentrucă s-a ignorat existența unui rus. *kunica* ‘die Steuer, die in Russland ein in ein anderes Dorf heiratendes Mädchen dem Hofe zahlt, eig. Geld’ (Miklosich, sub pol. *kuna* ‘Marder’), din *kuna* ‘jder’, ale cărui derivate omonime provoacă asemenea confuzii (cf. n. 2): lucrul îl stabilește, acum, documentat, Dr. N. Lăbușcă (*Despre Cuniță — un impediment la căsătorie în vechiul drept românesc, o dare în*

¹ Pentru nefiță, ajunge să spunem că e numele ngr. al „nevăstuicii“, νυφίτσα = νυμφίτσα ‘belette’ (Byzantios), întocmai ca și mr. nișță ‘nevăstuică de casă’ (Dalametra)

² Propriu: „königlich“, — interesantă etimologie populară între germ. *kunig* = *cuniculus* și *König* ‘craiu’, relevată de Hehn-Schrader (*Kulturmfl. u. Haustiere*, p. 607), și de Štrekely în „Sitzungsberichte“ ale Academiei din Viena (1904, p. 34), iar ulterior, de Jokl, în „Mitteilungen“ ale Institutului Român de la Universitatea vieneză (p. 305, n. 1); cf. cazul analog al sl. *Drugutin*, redat prin *Carolus*, din cauza falsei derivări a acestuia din *carus* ‘drag, scump’ (*carulus*). — Așa se explică și sensul de „impozit regal“ (*kunigovanie*) al lui *kunica*, *kuniczne* (v. Lăbușcă, o. c. mai departe, în text; p. 30, n. 3).

³ Relativ la *logos* („un logoș măscăriciu“), rămas neînțeles editorului, observăm că el înseamnă „pitic“ și că, la exemplele din Tiktin, s. v., se poate adăugi — pe lângă cele din Dosofteiu — următorul exemplu din traducerea vr. a lui *Herodot*, ed. Iorga, p. 162: „iaste (bozul) un chip de om mic logoși“, important prin aceea că, comparat cu originalul grec, care vorbește de πυργαλού ἀνδρὸς μῆκησις (III, 37), asigură înțelesul, pus la îndoială de Tiktin. — Ca etymon, *logos* ar putea fi pol. *logosz* = ung. *lögös* ‘Beipferd; Figurant’.

Moldova din secolul XVIII, Iași, 1925, pp. 29 sqq., 53); cf. și Gh. Ghibănescu, în rev. *Ioan Neculce*, V (1925), p. 91.

Pentru „țara cunealelor”, în special, e de comparat alb. *Hunavija ‘zemlja kuniča’* (*Archiv za arbansky stariny, jezik i etnologiy*, II, 2 [1924], p. 212)¹ și lat. *cuniculosa Altiberia* (*Catullus*, XXXVIII, 18).

curcubeu.

Din explicările ce se cunosc², singur **concurveus* (ap. Pușcariu, *Et. Wb. d. rum, Spr.*, no. 458) merită o serioasă atenție³.

Nu pentru a confirmă însă această etimologie, nici pentru a o infirmă, scriem aceste rânduri, ci pentru a sublinia un fapt și a trage o concluzie.

Faptul — observat de nenumărate ori⁴ — e, că imensa majoritate a numelor curcubeului cuprind terminul respectiv pentru „arc”, singur sau urmat de verbul „a bea”, în sensul clasicului *arcus bibit*. Astfel, — ca să ne mărginim la două exemple numai din cele mai puțin familiare, — mgr. δόξα τοῦ οὐρανοῦ, litt.: „slava cerului“, nu e decât o creație posterioară, rezultată din interpretarea lui τοξάριον, „arc“, ca δοξάριον (cf. Korais, *Ἄτακτα* II, 110 și IV, 264), iar turc. *kemân-i felek*, *kemân-i âsûmân* (*kemân-i sâm*, *kemân-i rüstem*, *kemân-i behmen*, *kemân-i ſeitân*) ‘arc-en-ſiel, der Regenbogen’ e înregistrat de dicționare (Zenker, 760 c.) sub turc.-pers. *kemân* ‘arc; sagittaire (ſigne du zodiaque); violon’ (cf. *kemane*, „arc, arcuș“: *ibid.*).

Dacă e însă așa, atunci n-ar fi, oare, cu puțință, ca *curcubeul* nostru (și *cucurbeul*) să cuprindă, în partea-i inițială, pe rom. *cucură* ‘carquois, Köcher’ (= mgr. κούκουρος, idem.)?⁵

¹ Din alb. *kunarjë* (G. Mayer, *Et. Wb.* 214), mgr. *kováč* ‘fouine, putois’ (Byzantios), din care mr. *cunâvi* ‘dihor, belghită’ (Dalametra; cf. și Caragiani, *Studii istorice asupra Românilor din Pen. Balcanică*, p. 261 sq.).

² Cihac, II, 717, face o apropiere imposibilă de alb. *úlibér* etc.

³ La baza latină *curvus* se gândise și I. M. K[odrescu], în originala critică ce face Dicționarului lui Laurian și Massimu, relativ la acest cuvânt (*Buciumul Român*, II, 473).

⁴ V. d. e. Gaidoz în „Mélusine“, sau Politis, în *Méletra*, dar mai ales Šaineanu, în „Zeitschrift für rom. Philologie“, XXX, 314 și „Archivum Romanicum“, I, 147.

⁵ O apropiere de *cucurbătă* (lat. *cucurbita*), poate tot ca teacă de săgeți, sugerează pers. *terbez*, „Melone, Kürbis, Gurke“ combinat cu pers. *terbese* „arc-en-ſiel, Regenbogen“ (Zenker, 275 c.).

Vechimea cuvântului (care e popular și se găsește și la Aromâni) n'ar constitui o piedecă, pentru că nici *cucură* nu e neapărat Tânăr: faptul că el apare mai întâiu în tratatele de strategie bizantine (Mauricius, Leo Tacticus), nu exclude timpuria sa răspândire.

curmeiu.

'Strick aus Lindenbast; Rebenholz'.

Tiktin se gândește, ca și Șaineanu, la *curmă*, *Kurmān*, *kurmēž* există însă și'n rutenește însemnând „Schnur aus Wering“, cum și „zerissenes, lumpiges Kleid“ (Želechowski, I, 391); cf. și *kurmače* „Lumpen, Fetzen“ (*ibid.*).

eut.

'Parte dintr'un sat, dintr'o cătună'.

Rut. *kut*, „Winkel, Ecke“ (Želechowski, I, 392).

curvantă.

„Și [cuviosul Constantin] petrecând odinioară puțineă vrême fără mâncare, l-au dodeitul-o *curvantă* (κρυπτά) fată de Jidovă (Dosofteiu, Viața și petrecerea sfintilor, 239^b, 4).

Lectura e sigură („curvăită“ din teza germană a d-lui Lacea, p. 105, sub *dodil*), se explică prin usoara confuzie între *n* și *m* cirilic¹) și cuvântul reprezentă — probabil, prin filieră slavă și și o inevitabilă etimologie populară : *curvană* ! — pe gr. *χορύβαντς*, η, fem. lui *χορύβας*, *-αντος*, „corybante, prêtre de Cybèle en Phrygie ; fanatic, énergumène“², acc. *χορύβαντα*:³ e vorba de un fel de pendant feminin, analog *bacantelor*, la celebrii miniștri orgiastici ai cultului frigian.

¹ „*Pristă*“ (Lacea, l. c): „biserica pristei și blgsvovitei Dumnezeau născătoarei“ (89,32 ; 297^b, 6), e, evident, (ca și *blagoslovitei*) — precisă, prescurtat. — *Rânce* din „snopi de rânce“ (*ibid.*) nu e: „Getreide“, ci firește: măunchiuri de rânci (pl. de la *râncă*, vână de bou).

² De asemenea grecisme mișună „Viețile“ lui Dosofteiu (cităm, după Lacea, pe cele ce i-au rămas neclare) : *ágalmā* (ἀγάλμα, „chip“, cf. și *trupiște*), *aforchist* (ἀφορκίσω = ἀπο—όρκισμα, cf. *jurat*), „chelei“ = *helii*, *hel*, (gr. χέλι, „chișcar, lîpar“), *engomii* (ἐγκώμιον, „elogii“), *mânieci* (= *nebunii*) din *mamac*, *mirac* (μειράκι, „copil“), *synglit*, „singilitică, adeca senatorică“ (σύγκλητος).

³ Forma masc. a cuvântului o avem, poate, în n. de fam. *Corivan*.

cușmete.

‘Bucată’ (Ciobanu-Plenița, *Cuvântări adânci*, p. 311). E turc. *kusmet* (și *kasmet*) ‘morceau d’un objet cassé, fragment’ (Zenker, 703^a), de fapt identic cu turc. *kysmet* ‘sort; lot’ (Kieffer-Bianchi, II, 478, 483), al cărui reflex direct — familiar la Aromâni — se găsește sporadic și în dacoromână: *câșmet* ‘soartă, noroc’ în în jud. Teleorman (nov. „Ion Creangă“, V, 316). Pentru legătura semantică, cf. și al nostru *parte*.

dărăpănă (a).

1° ‘Zu Grunde richten, ruinieren: „Arendashii... *derapänă* pădurile și ecaretele moșilor“; — 2° ‘(das Haar etc.) zerraufen, zerzausen’: ... „cozile mi-au *drăpănat*“; — 3° zerkratzen’: „și-l drăpănară preste coaste cu piepteni [=căngi, *pectines*]“ (Dosofteiu, *Viața sfinților*).

Tiktin, de la care luăm aceste citate, se gândește — ca și Cihac — la lat. *rapio*; Șâineanu, la lat. *deripere*. Mi se pare însă că formele populare și arhaice (*derapänă*, *drăpăna*), împreună cu sensul originar ce transpare din citate, autoriză mai curând derivarea din gr. δρεπάνη, δρεπάνι = δρέπανον, „coasă, secere“, δρεπάνιον „taiu cu coasa, secarea; cosesc, secer“; ¹

dert.

‘Dert = dor: A luat să crească copil străin, în *dertul* copilului ei’ (rev. Ion Creangă“, I [1908], p. 121). — ‘Dert = su-părare, necaz: Fiecare cu *dertul* lui; chei, am și eu *dertu/mieu!*’ (rev. „Tudor Pamfile“, III [1925], p. 89²).

¹ Pentru alte reflexe, românești și balcanice, ale cuvântului. v. DR., III, 738. — Exemplul din Dosofteiu, de altfel s-ar putea raporta chiar la gr. τρυπάνη, τρυπάνι = τρύπανον, „trepan, sfredel pentru trepanajie“.

² Cu excepția acestui cuvânt (care, el însuși era de altfel cum se vede, atestat), și a două-trei altele (*bodroanță* [cf. *cotroanțe*, *cotrenje*], *modrig* = neam rău și mojicos [cf. *modrigan* și *modoran*], *fâșmoacă* [= *fâșpoacă*!] și, poate, *chică* = ceată [?]), toate cuvintele glosate de păr. Savin în acest număr sănt arhicunoscute: *zăhăit*, *blide*, *chiaig*, *chișteală* [*pișteală*], *sătăra* [*sătară*], *găbj*, *hindichiu*, *curătură*, *bliot*, *livnă*, *ghibirdic*, *hâd*, *caua*, *sdrelit*, *lef-ter*, *stîr(ă)*, *hadân*, *lesoiu*, *alean*, *tângă*, *tăbuică*, *hârțoage*, *golomoz*, și adesea rău explicate: *liștav*, *clit*... Asemenea glose usurpă în dauna unor texte folositoare paginile revistei.

E turc.-pers. *derd*, „douleur, chagrin, maladie“ (Zenker, 425 c), de unde și alb. *dert-i*, „miseria, calamità“ (Leotti, *L'alb parlato*, p. 64), ngr. *ντέρτι*, δ, „douleur“ (Legrand-Pernot, *Chrest. gr.-mod.*, p. 464).

desbără (a, a se).

P. Skok a încercat, în timpul din urmă, o nouă etimologie a acestui cuvânt, care, de fapt, după convingerea noastră¹, nu e decât o simplă diferențiare, în sens moral, a cunoscutului *desbără*, diffibulo, solvo, appero' (Lex. Bud.), ‘détacher, délier’ (Damé), de la *baier(ă)*.

Un exemplu ca cel din *Şezătoarea*, I, 341, 11: „a se desbără de credința cea adevărată“ (cf. și rev. „Ion Creangă“, V, 137) înlesnește surprinderea procesului semantic, la săvârșirea căruia va fi contribuit și sensul de „talisman“ al lui *baier* (cf. leg și *desleg*, în sens magic, în vrăji): odată diferențiarea făcută, legătura concretă, directă, cu *baier* nu s'a mai simțit, iar dubletul s'a cristalizat în forma și însemnarea-i proprie.

E foarte probabil, de altmintrelea, că, paralel cu *a desbără*, a existat cândva și un *a îmbără*, cu același sens moral (altfel, există și acum) precum în mr. există un *ămbărire*, „action de s'enfiler, conduite“ (Tache Papahagi, *Antologia aromânească*, p. 389) alături de acel *disbărari* (cu varianta *dismărari*) „a strică șirurile“ (despre pînză), pe care Dalametra îl glosează chiar prin „desbără“. Forma aromână contribue astfel la explicarea celei dacoromâne, — ca în casul dr. *desbârnă* (cf. mr. *disbrinari* „a desface cingătoarea, brâul“), dr. *desmățat* (cf. mr. *dismățat* „căruia i s'a scos intestinete“), etc., etc.

descăvesc.

‘Iar fimeile [Sciților] facu aluat de tămăe, și de molidvu tămăe și de chiparis, și-și ungu trupul, și-l lasă o zi și... să descăvesc de acest aluat...’ (Herodot ed. Iorga, p. 230).

Corespunzător lui *ἀπαιρέουσα* din original (IV, 75, 3), cuvântul se dovedește a fi o diiformare din *desvăște* (*a*), atestat în vechile texte religioase (exemplu, v. în „Buciumul Român“, I, 490

¹ Aceeași etimologie propune — cum am observat ulterior — și Șăineanu, în ed. IV a Dicț. său, dar fără a o sprijini: rănâne, deci, lămurirea semantică și — o chezăsie în plus de probabilitatea etimologică.

și II, 305, unde se dă greșit o formă de infinitiv *desvăscă*), cf. *disvește*: ibid., III, 9) „fimeile“ se *desvăsc*, se desbracă, de cataplașma, în care erau *învăscute*, „învesmântate“ 1.

desciocălă.

Glosarul Viciu consemnează pe *înciocălă* = a legă la olaltă, fig. despre tineri: *a-i înciocălă* „a-i face *cioc la cioc* = a-i face să se ieie în cununie“ (p. 52). Glosatorul sugerează, vădit, și o etimologie (cum fac și autorii glosariului ed. „Minerva“ a lui Creangă, când explică pe *deciocălez* ca „dejghioc sau dau pănușile de pe păpușoi“, gândindu-se deci la *ciocălău*); dar acestă suggestie, cu toată aparenta analogie a unui *îngurlui*, e inadmisibilă, iar adevărata derivație a cuvântului a stabilit-o Lacea, reducând pe *înciocălă* la săsescul *Tschachəl* ‘zală de lanț’ (DR. III, 744).

Trebue totuși să semnalăm că există și un turc. *çokal* ‘cuirasse, barde, Panzer, Harnisch eines Pferdes’ (Zenker, 373 c), din care *tchoqallu ât* ‘cheval de parade, cheval couvert d'une housse et conduit à la main’ (Meynard, I, 8), și că — indiferent de relația dintre el și săsimul citat — avem impresia că *desciocolă* (obișnuit: *desciocălă*) al nostru, care nu poate avea o origine diferită de a simetricului său *înciocălă*, e identic cu cuvântul turcesc: sensul de „a se desface de anumite piese de îmbrăcăminte, a se descheia, descopciă, desinge“, pe care-l are azi terminul, s'a putut desvoltat în chipul cel mai firesc din acela de „a luă *ciocalul* de pe cal“ (opus lui *înciocălă*, ca *deshămă* lui *înhămd*).

dimon.

Cetim într'o hotarnică din 1745 (T. G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei*, Râmnicul-Vâlciu, 1925, p. 10):

„Și noi, căutând acele semne [de hotar] ca să le dovedim, am chemat împrejureni bătrâni, vrednici

¹ De nesigurantele traducerii e vinovată, în speță, nu numai metoda traducătorului de a inversă termenii enumerărilor din original, ci și sinonimia dintre *λιθανός* ‘tămâie’ și numele muntelui *Liban*, cu cedrii săi: τῆς κυπαρισσον καὶ κέδρον καὶ λιθάνον ξύλον. — Aceasta nu e singura farsă, pe care a făcut-o *Libanul* (Livanul) bătrânilor noștri cărturari: „arborele de *Valană de Vasană*“ din Dosofteiu (după exerptele din „Buciumul Român“, II, 258) e de fapt: τὰς κέδρους τοῦ λιθάνου (confundat cu *βαλανός* „ghindă, stejar“) ... τὰς δρῦς τῆς Βασάνης (Isaia, II, 13 sq.).

de c r e z u t , de ne-a u arătat Si am pus si noi semne-
după obicei, însă din picior râpii roșu (*sic*) de sus, de unde am
pus *dimon* între drumuri . . . până în capul prundului graurului
(*sic*) unde am pus *dimon*; și dintr'acel *dimon* să întoarce spre
apus . . . și dă într'un anin Tânăr, care l-am înherat în
valcea (*sic*) . . . Si din *dimon* merge în poducelul cel curat și
merge alătarea cu o s i c a cea naltă . . . “ (cf. și pp. 11: „am
pus *dimon*“, repetat, și 12: „la salcia cu crucea din gura
zătonului, piatra în câmp, spre răsărit, unde au fost *dimon*
piatră . . . “).

Terminul n'are, evident, nimic a face cu *dimon* (δαλμων):
el e ngr. *δειγμον¹ = δειγμα, τὸ, „semn“².

dinum-danum.

Un „ospăț“, o „veselie“, „bucurie“, dar mai precis un „chef“,
o „petrecere cu băuturi“, un „tămbălău“ sau „țanțavai“ (acesta,
în rev. *Ion Creangă*, IV, 85), se chiamă aşă la I. Pop-Reteganul,
Povești din popor, Sibiu, 1895, p. 102), — evident din ungurește:
dinom-dánom, idem (cf. și germ. *lirum-larum*).

dolofan.

Acest cunoscut epitet pentru copiii „rotofei, grăsulii, dur-
dulii“ s'a încercat a se explică prin *dolf*, „delfin“ (*dolfan* „gra-
ca un delfin“: Șăineanu), „Dauphin“ (Tiktin) sau prin ung.
dölf, *dölyf* „îngâmfare“ (Scriban, în *Arhiva* din 1912, p. 188, în-
vocând „varianta ardeleană“ *dolfan*).

Dolf „delfin“ apare însă numai în cântecele populare de
proveniență dobrogeană (adesea, corrupt în *dulf*, *duh* sau *dop* de-

¹ Dicționarele de care dispunem nu consemnează această formă, dar
ea e totuși posibilă, ca un singular refăcut de la δεῖγμα, înțeles ca plural
(cf. și σημεῖον față de σῆμα)

² De remarcat, de asemenea: *împrejurenini* = megieși, vecini și *înherat*
(înfierat, ca semn de hotar). — *Osica* e ovsică (ovăsică), obișnuit: *obsigă*,
iarba-ovăsului, *ochsigă*, *opsigă*, *orsigă*, *secăreă*, etc., *Bromus secalinus* (Panju,
190). — *Prundul-Graurului* (lui *Graur*?) e, evident, un toponim, ca și
Gura-Zătonului (sau: *gura Zătonului*) pentru care cf. *Zatonul-Vechiu*, gărlă
(Tulcea), *Zătoana*, pichet (Jalomița), *Zotunul*, ostrov (Vlașca) și *zăton* „a se
revârsă, a se infunda încât să dea apa peste țarmuri“, despre un râu.
(Giuglea—Vălsan, *De la România din Serbia*, p. 400), — un slavism.

*Mare*¹), de popularitatea Delfinului francez la noi n'ar putea fi vorba, iar *dolfan* se explică mult mai firesc din *dolofan* decât invers.

Ne-am gândit mai curând la o formăjune din *dol-* (cf. turc. *dolù* „plein“ și *doldora* al nostru) cu același *-fan* final, ca și în *mocofan* (din *moc*). Dar, dacă răspândirea cuvântului în Ardeal nu e de natură a se opune², *dolofan* ar putea fi turc. *olofan*, termen ce designează pe „spahii cu plată“, „l e f e g i i“ (cf. Șăineanu, *Infl. or.*, II², 91) în următorul pasagiu din Ureche, de ex. (ed. Giurescu, p. 108 = Popovici, p. 102): „După aceștia [silihtari], 5000 de *Olofani*, aşijderea dinadreapta împăratului [merg], și alte cinci mii dinastânga, carii sănt aleși din Iniceri sau din creștini jurați, carii cu credință slujbă au arătat beglerbeilului sau pașei“³.

drămăli.

‘Plagen, züchtigen’ (Dosofteiu, ap. Lacea, p. 106). E, fără îndoială, același cu *dârmoli*, curent până azi în Moldova de sus, în înțeles de „abîmer, chiffonner“ (Pamfile, *Boli și leacuri*, p. 88, dă un *dermelî* = îmblânzi, probabil acceptiune secundară eufemistică) și nu poate fi identificat cu *dârmoni* (cf. Tiktin), ci trebuie socotit ca venind din sl. *darmajq*, din care ceh. *drmoliti* ‘kurze Schritte machen; zerütten, zermahlen’ (Berneker, p. 255).

durbac(ă).

Păsculescu (*Literatură populară românească*, Glosar, p. 337), dă cuvântului înțelesul de „bucăți, părticele“ și forma singulară *durbaciu*. Textul (p. 84) are însă forma de pl. *durbace*, iar sensul e, de sigur, altul. E vorba, anume, de o cimilitură a *ghindei*, care sună astfel:

Am un lemn bun,
Nici d'o palmă,
Nici d'o șchioapă
Si acela'n două crapă
Si se face două *durbace*,
Două feje de masă,
Un capac de luleă.

¹ Cf. și sl. *dupină* 'delfin' (poate, și 'n vr. „inel de dupină“).

² Ea e, după cercetările noastre, problematică!

³ Formal, n'ar fi nici o piedecă; cf. *dalb*, *Dalimos* pentru *alb*, *Alimos* etc.

După firea însăși a lucrurilor, e mai logic să ne gândim la dr. *durbac* „cadă de lemn“ (v. Șăineanu, *Infl. orient.* II¹, p. 165¹) sau, — fiind vorba de fructul stejarului —, la acel *dubrac* mr., pe care Capidan (*Elementul slav în dial. aromân*, p. 66) îl pune cu drept cuvânt în legătură cu vsl. *dăbă* (cf. *dumbravă*, dar și *dubă*, „stejar“, de unde *a dubi*), ori, mai bine, la amândouă: echivocul e în natura cimiliturilor, care trăesc din aluzii și exploatarea lui.

durlă.

Rev. „Ion Creangă“, VII, p. 252, îi dă sensul de „copil mic, băiețel“, confirmat, indirect, și prin augmentativul *durlan*:

„Când eram Tânăr *durlan*,
De băteam la Lina'n geam“

(*ibid.* I, 152); cf. *durlan*, „flăcău“ (Giuglea-Vâlsan, *Dela Români din Serbia*, 390), *durlan*, „băiat de 15 până la 18 ani“ din glosariul mehedințean al d-lui Boceanu (p. 91)², unde se dă și sinon. *vârlogan* (p. 106), pentru care cf. *vârlav* „copilaș cu putere, sănătos, viu“, „Ion Creangă“ IX, 12 b.).

Adevăratul înțeles, propriu, originar, al cuvântului pare a fi acela, cunoscut mai puțin, dar atestat deopotrivă în derivatul *durloiu*, „un fel de fluier, făcut din coajă de alun“ (Viciu, *Glossar*, p. 42), adecă: „fluier“. — Acestea toate, însă, împreună cu *ciorligan*, „om cu picioarele lungi“, poate: **piciorligan* (Pușcariu, *Contribuții la gramatica istorică a limbii române*, p. 13), și *cătărigu*, „vîoț, june în etatea pubertății“ (Cantemir, *Divanul*, 4; cf. *cătălige*, *cătărice*, *cătăroage* = *picioroange*³), însă întăresc în convingerea, că și *cotongan* = **cotonogan*⁴.

Legătura de sens s'a făcut, nu prin caracterul „țâvlitor, plângăcos“ al copiilor mici, ci prin *picioarele lor*, goale până la

¹ În ce privește etymonul acestuia însă, evident că *dibek* al lui Șăineanu este insuficient; cf. arab. *durbeke* „specie de darabă arabă făcută dintr'un trunchiu de arbor sau dintr'un vas de teracotă“ (Titus Cerne, *Dicț. de Muzică* p. 351). — Adăugim, ca simple omonime măcar, dacă nu mai mult, și pe ruten. *durbak* 'Wetzstein' și *drapak* 'Waldbrombeere' (Želechowski, I, 210, 204).

² Am înălnit și varianta *durlac* (nu: „turlac“!).

³ *Catarigă* e chiar „poreclă ce se dă unui om cu picioarele lungi“ se spune în Tocilescu, *Mat. folkl.*, I, 1209.

⁴ Cf. și sl. *kotrige* 'Glied, Gelenk', pl. 'Skelett' (Berneker, 588).

genunchi¹, prin *du(r)ligele* (cf. rev. „Ion Creangă“, 1915, p. 91: „*durligele* = picioarele dela glesne până în sus de genunchi“, în *durlige* = fără izmene), *turloalele* (cf. în aceeași rev., VII, 252: „*târloiu* = piciorul de la genunchiu în jos“), *gionatele* (cf. DR., III, 696)², *jugleiele*, (de aici poate julan = * juglan, despre care v. serb. *giuglan*), *gobleiele*, *zgaibele* (cf. *ibid.* II, 307: „ditaj *goblete*“), sau *gaiberele* lor, a căror asemănare cu „*fluierul*“ apare și în lat. *tibia* (cf. rom. *fluierul piciorului*). Cf. și *ciocâldan*, „feciior Tânăr cam de 17–18 ani“ (Bârlea, *Cântece poporane din Maramureș*, II, p. 261) = *ciocâltan*, dublet al lui *ciocâllău* (*cio-*
câl*teu*)?

Originea lui *durlă* (*durloiu*, etc.³) e, vădit, onomatopeică (cf. *a dârlăi*, *dârlăitură*).

falet,-uri.

‘O carătă cu *falet* de 4 cai de sânge arăpesc’; pl. *faleturi*: ‘Pentru o carătă ... telegari ungurești, *faleturi* și livrele’ (Dicț. Ac.)

Înțelesul atribuit acolo: „attelage à quatre chevaux, attelage à la Daumont; harnais (?)“ se definește și precizează prin următorul pasagiu din Radu Rosetti [istoricul], *Ieșul decadentei* (din rev. „Lumea“ din Iași, I [1925], p. 6): „.... Țiganii... întemnițați în livrèle galonate, vechile butci și carete trase de patru cai în sir, cu *faleti* călări înainte și cu feciori stând în picioare în coada trăsurii...“.

E vorba, aici, evident, de *valeți* (cu pronunțare germană: *Faletu*, ca n. de fam., mi-e cunoscut din Târnăuca-Dorohoiu), cari „călăreau înainte“, ca *Vorreiter*, „falaitari“ (= ung. *fellaftár*,

¹ Mai radicală la Țigani, această paradiziacă simplificare a costumului copiilor explică, precum se știe, pe rom.-țig. *puradeu* „danciu“, propriu „gol“ (cf. și *Cihac* s. v. *purdě*).

² Se dă acolo și o serie de sinonime, dintre care unele, și aici, maijos. — *Schilauă* (*schilaua*) trebuie pus în legătură cu *σκελέα* ‘Untergerippe, Skelett’, *σκέλος* ‘Schenkel, Bein’ (din care explicam, DR., III, 736, pe *schilod*: poate mai curând, din *σκύλος* ‘Hund’, cf. *cagneux*, ori *σκύλλω* ‘écorcher, torturer’), ca și *cocale* (lit.: „oase“). — În sprîjinul etimologiei *gionat* = * *genuata* (Drăganu) vine și: „*gioanate* = picioarele de la genunchi în jos“ din rev. „Ion Creangă“, 1915, p. 91.

³ Adăugăm și pe *duligar* (*durligar*), cuvânt de ocară, zis copiilor mai mărișori, dar obraznici, ca și *caligar* (rev. „Ion Creangă“, IV, 337), pentru care cf. *καλύγρι* ‘papugiu’ (de la *καλύγη* = lat. *caliga* ‘încălțăminte’), întâlnindu-se la noi și ca n. de familie.

-cum spusese încă Cihac, II , 497), care pune pe *falet* la un loc -cu *falaitar*; cf. și Scriban, Arhiva, 1921, 239, *fullajtár*) la trăsurile domnești sau boierești : asemănarea acestor două reflexe, *falet*¹ și *falaitar*, a favorizat — mai ales la plural — confuzia și devierea înțelesului².

ferfen ; ferfenită.

Dacă nu și *ferfenită* (pentru care cf. *zerfetzen*), cel puțin numele de pl. *ferfen* = *tagetes erecta* s. *patula* (*Passe-velours, Sammetblume*) se explică, socot, destul de bine din ung. *farfene*, „die Borstenfäule“ (Ballagi).

ferťă.

‘Laize; fiecare din fășiile din care-i compusă pânza unei corăbii’.

Etimologia, necunoscută în Dicț. Ac., de unde luăm cuvântul, e, posibil, ung. *fércz* ‘Anschlag, Heft’, din care *férczel* ‘heften, flicken’; cf. it. *filza*.

firet(uri).

Dicț. Academiei îl subsumă supt *fir* și-l glosează: „haine sau broderii cusute cu fir“, citând exemplele: „guler înalt și plin de fireturi“, „ofițerimea în fireturi“. — Tot ca un simplu derivat din *fir* îl dă și Pascu (*Sufixe românești*, p. 31); cf. *siret(uri)*.

Ngr. φέρτο, „aghetto“ = *ferretto*, ven. *fereto*, „Nadel zum Einziehen von Bändern u. ä.“ (G. Meyer, *Ngr. Stud.*, IV, 95), ne face totuși să ne gândim la un neologism strein.

Pentru legătura de sens dintre acest *firet* și *galon* (soldătesc), *găitan*, cf. cunoscutul *eghilette* = fr. *aiguillettes*, lit.: „acusoare, aculețe“.

¹ Cf. și omonimul *fălet* „fălos, lăudăros“, la lord. Golescu (apud Zanne, *Prov. Rom.*, VIII, 604, sq.), cum și turc. *falet*, „imbécile, impudent“ (Kieffer—Bianchi, II, 345)-

² Cf. și Bassarabescu, *Un dor împlinit*, nuvele și schițe, București, 1919, p. 38: „calească cu patru falitari și cu surugiu“. — *Ibid.*, de remarcat turcismele: *duvar*, „zid“ (p. 38), *inacci*, „inagliu, om cu inat, cu toane“ (p. 42) și grecismul *stenos*, „angor pectoris“ (41).

funicare.

Ps. Scheiană are acest cuvânt în înțeles de ‘proprietate, stăpânire, sl. *достоини-е*’ (Candrea, II, 396).

Forma și sensul îngăduie presupunerea unui prototip lat. **funicale* = *fundicale*, de la *fundus* (cf. fr. *foncier*).

Pentru *nd* > *n(n)*, cf. cele spuse despre *vinimeriu*, în DR., III, 739. — Cf. însă și vr. *funași*, „proprietari ale căror *funi* de pământ se învecinău” (Hasdeu, *Cuvenite*, I, 61): acest *fune* va fi contribuit, de altfel, la transformarea prototipului și n-am putea declară exclus ca originalul acestui cuvânt românesc (cf. ml. *funis*) să fie și la baza lui *funicare* însuși.

furlandisi (a se).

Aspectul cuvântului indică incontestabil un intermediar ngr.; dar baza însăși ni se pare că se găsește în it.-ven. *furlana* s. *furlana*, numele danțului favorit al gondolierilor venețieni, pr.: „friulana, din Friul” (v. Titus Cerne, *Dicț. de Muzică*, II, 68 și 99).

Acceptiunea inițială va fi fost, deci: „a se simți mândru, îngânat, ca unul care joacă *furlana*“.

Să se observe existența variantei *furlanisi* (a se).

găinușă.

Ințelesul de ‘cărăbus’ pe care-l are dialectal acest diminutiv din *găină* (cf. *Dicț. Ac.*, s. v.) coroborează perfect cu sinonimul francez *hanneton*, din germ. *Hahn* ‘coq’, cu engl. *cockchafer* ‘coq-scarabée’, fr.-dial. (Haute-Bretagne) *poule de chêne* (cf. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, [Paris, 1925], p. 48, unde se susține însă identificarea cu vfr. *anneton*, *hanneton* ‘jeune canard’ din *ane*, *anne* ‘cane’)¹.

gălbere.

Intr’o cimilitură a plugului: „Opt opintite, șepte fărticăite înaintea lui Musteață *gălbere* găoază“ (Gorovei, *Cimiliturile Românilor*, p. 297). — O variantă a aceleiași cimilituri (*Şezătoarea*, VII, 121) sună: „Cinci țipători, doisprezece opintitori, la gaură *ghelberi* găoază“.

¹ Din corespondentul ung. *cserebogár* ‘Maikäfer’ avem n. de fam. rom. *Cerebogar* (și’n însemnările de drum prin Ardeal ale lui M. Sadoveanu).

A fost greșit înțeles ca „puturos“ și pus în legătură cu alb. *kel'p.* „puroiu“ (Pascu, *Despre cimilituri*, I, p. 158)¹, când, de fapt, el nu e decât alb *gél'bere*, „grün, fahl“ = lat. *galbinus* (G. Meyer, *Alb. Wörterb.*, p. 122), sau chiar germ. *gelber* „galben“ (cu aluzie obscenă); cf. V. V. Haneș, *Din Țara Oltului*, București, 1921, p. 100: „Il chiamă pe nepotu-șo Gheorghe, noi îi ziceam Gheorghe *Ghelberiață*, că eră *galbin* aşa“. (Pentru derivatie, compară: *albeață*, *negreață*, *roșeață*, *verdeață*, iar, pentru radical, și: *gălbează*). — O *Ghelbăroaia* (ovreică?), în Antonovici, *Doc. bârlădene*, III, p. 398.

gară.

‘Cenușa de paie sau și altă cenușă ușoară, ce se ridică pe coș în sus de para focului’, spune comentatorul următoarelor versuri culese din Maidan-Bănat și comunicate ca răspuns la *Chestionarul Hasdeu* (vol. XVIII, f. 186²), după extrasele d-lui Kirileanu):

Dragostea de bălăioară
E ca *gară* de ușoară:
Gara zboară'n aer sus,
Băla uită ce ți-a spus.

Poate și'n cimilitura melitei, care „iarna sub *gară* zace“, acest *gară*, pe care Viciu îl înțelege ca fiind „probabil streșină“, să fie același cuvânt (dacă n'o fi mai degrabă o greșeală de manuscript pentru *gard*!).

In orice caz, *gară* al nostru e sărb. *gara*, idem².

gârgăriță.

Dicț. Acad. declară etimologia necunoscută, fiindcă Ungurii și Rutenii au cuvântul de la noi, dar legătura dintre cuvântul nostru și lat. *gurgulio* = *curculio* nu e clară.

Originalul cuvântului românesc ar putea fi, după socotința noastră, ngr. γαργάρη, idem (v. Korais, *Ἄτακτα*, IV, 68), al cărui

¹ Tot atât de puțin are a face cu turc. *ghelberi*, „vătraiu“, cum presupuneam aiurea, ori cu turc. *dilber(i)*, „frumos, Tânăr“, atestat și în „parimia“ din *Descriptio Moldaviae*, în care calul moldovenesc (*bogdan barghisi*) rivalizează numai cu „un Tânăr persesc“ (*agem dilberi*); cf. și mr. *dulber* „foarte frumos“ (Dalametra).

² Cf. și *garos* despre care DR. III, 731.

corespondent exact, *gārgāră*, există (v. Dicț. Ac., *ad loc.*), ca bază normală pentru derivatul în *-iță*, — dacă acesta nu vine de-adreptul din grecește.

geac.

‘Trăistioară pentru de-mâncare’ (rev. *I. Creangă*, VI, 253).

Identic, probabil, cu it. *giacco*, din care și ngr. *ταάχος* ‘Panzerhemd’ (G. Meyer, *Neugr. St.*, IV, 91).

ghiberesc.

‘Domnesc, vorbind de o calitate de cireșe (în cântecele din Câmpulung): mere crește și cireșe *ghiberești* (pop.) (Săineanu, s. v., care se gândește, cu îndoială, la turc. *kebir*, „mare, puternic“).

Dacă epitetul înseamnă în adevăr „domnesc“ (cf. „prin-ciar“ din : pere *pergamote*), și crede mai curând într'un derivat din *ghereb*, „Graf“ (prin **gherebesc*, „grefesc“). S-ar putea însă să avem a face cu un derivat de la un n. personal sau geografic (*Biberea*, *Ghebarea*? *Ghiber*?)¹.

giuglău.

‘Nom de chien; nume de câne ciobănesc’ (Dicț. Ac.).

E țigănescul *jiuklo* (*dschjuklo*) ‘Hund’ (= Wlislocki, *Die Sprache der transsilv. Zigeuner*, Leipzig 1884, p. 93, unde se dă și sinon. *jinkel*, apoi femin. *jiùklyi*, ‘Hündin’, etc.)².

Juglău ‘om morocănos, care nu prea deschide gura’ (*Comoara satelor*, III [1925], p. 79), e, foarte probabil, o simplă variantă, de formă și înțeles, a aceluiasi cuvânt.

Giuglan, n. de fam. (Codin, *Muscelul nostru*, I, p. 11), ar putea fi, — cu toată simetria: *giuglău-giuglan*, ca *Bădărău-bădăran* —, diferit ca origine: poate, ca și *giugleie* (juglie), o

¹ Adăugim, din *Anon. Băn.*, ed. Crețu, p. 358: „pară musketarică = Pirum Apianum“ (cf. fr. *apic*, *d'apic*) = *muskatály*. — Pentru fonetic, cf. și: *ghiribiți* = beregăți (Giuglea—Vâlsan, *De la România din Serbia*, p. 392).

² *Tuțăi*, n. de câne (Botoșani), e apelativul rut. *țățea* ‘Hund, in d. Kinderspr.’ (Želechowski, II, 1058); cf. *tuțenă* ‘Hündchen, Haushund’, *tuțik* ‘Mops, kleiner Hund’, din *tu-tu!* ‘Lockruf des Hundes’ (*ibid.*), și *țura* ‘Haus-hund’ (*ibidem*).

simplă variantă a lui *juglan*, *julan*, „flăcăuandru“ (peiorativ) — bulg. *žuglan*, *žulan*, „gambă, picior“ (cf. *durlan*, *durlău* față de *durlă*, *durlige*, cum și cele spuse subt acesta).

giuvan.

‘Mignon’. — Dicț. Acad. accentuiază: *giúvan* și-l derivă din it. *giovane*.

Zenker (369^c) dă însă un pers. *gewan* sau *güvân*, adj. și subst., ‘jeune, adolescent, jeune homme; jung, jugendlich, Jüngling’, iar locul respectiv din Mag. Ist. (I, 316¹⁷) nu dă accentul.

Adăugăm, din glosariul ms. al Golescului (149, după extrasele d-lui Kirileanu), sinonimele: *olan*, *oglan*, *păstiu*, *ibneu* s. *ipneu*, „slugă, însă slugă pe care o întrebuiștează stăpânumul..., urmare peste rânduiala firii“, — toate, notorii turcisme (ultimul = *ibn*, *ben* ‘fiu’).

gologan.

Vârcol, *Graiul din Vâlcea*, 93, dă un *gologan(e)*, „prune rotunde“, evident din același radical, *gog-*, *goagă*, *gogon*, cu însemnarea fundamentală de „rotund, umflat“, din care avem o întreagă familie: ariciul este o „jăganie *gogoneajă*“, spune Iordache Golescu (Glos. ms.), *gogonat*, etc. (cf. și Dicț. Ac. s. v.): *gogolan* = *gogonan* (prin disimilație).

Dacă ne gândim însă că în loc de *minciuni gogonefe*, sau *gogonate* se zice și *gogosi*, iar *gogoneajă* se întrebuiștează într-o cimilitură a harbuzului, identică cu a nucii (Pascu, *Despre cimilituri* I, 162), putem conchide, cred, că *gogă*, *goagă*, „nuci proaspete, după ce au fost cojite de coaja verde“ (Dicț. Ac. s. v.), „coaja verde de nucă“ (cf. Zanne, *Proverbele*, IX, 475: „deosebește *goaga*, de nucă“), din care *gogesc*, „despre coaja verde de pe o nucă coaptă“ (Pamfile, *Cimilituri*, 122), e din aceeași familie și că, împreună, cuvintele aparțin, ca simple dublete, la *cocă*, *cocon*, *cocoasă* : ngr.-dial: (*Velvendhō*) *gougoşa* = *κοκόσα*, explicat (Glosariul Budăna, p. 82) prin „*καρύδιον καθαρισμένον*“, adecă „nucă curățită de coajă“, e încă o dovedă în acest sens.

Dar nu acesta era scopul articolului de față.

Întrebarea e: oare o metateză din acel *gogolan*, „rotund“, deci: *gologan*, n-ar putea explica mai multămitor pe *gologart*,

„monnaie de cuivre“, decât rus. *golova*, „cap“, care n'a convins pe nimeni (cf. și Dicț. Ac.)?¹.

Gologani, ca și *paralé*, se zice în genere, în loc de *băni*, iar „rotund“ (cf. *rotunglor*, *de cei rotunzi*), e un epithet familiar cunoscut (ca și *sifndorii*, *espèces sonnantes*) al banilor.

Metateza însăși va părea mai puțin imposibilă, când vom cîntă căzul unui *cârpălab* = *pârcălab*, și mai cu seamă al lui *bohoflești*, dăt cu „înțeles neînoscut“ de Ov. Șerisusianu (*Grăile din Tara Hațegului*, p. 310²), dar care, prin însăși locuția din care face parte: „doi feți *bohoflești*“, se demască evident ca *logofești*, prin metafiză **golofești*, de unde *bohofești*, — ca *bologan=gologan*, după Pascu, *Arhiva*-lași, XXV, 198: *ban + gologan*; — cf. și *dologan*, „bûnhă de os, mare și rotund“, din Păcală, *Rășinari*, p. 139³ și conțaminație cu *nătăfleș*.

Adăugim în sfîrșit, în legătură cu sensul de „prună“ al lui *gogolan(ă)*, că explicația lui *goldan(ă)* ca **clodan(ă) = Claude* (reine-), propusă de Pascu (*Arhiva*, l. c. 195), se confirmă, nu numai prin sinonimul rom. *ringlete* (Reine-Claude), ci și prin sârb. *glodivā*, „Härtling (Pfirsich)“ (Filipović) = **klodīva*?

De relevat mai e însă faptul, că lexicele noastre, care consemnează, s. v. pe secuiescul *gologany*, „monetă de aramă de patru creișari, dutcă“ (Dicț. Acad., s. v.), ignorează existența unui rut. *galagáni*, „l. grosser (kupferner) Topf; 2. Kupfermünze: Vierkreuzerstück (tocmai înțelesul din secuiește!); 3. verloschener Feuerbrand“ (Želechowski, 167; pentru sensul 1, cf. însă mai jos: *galadzán*, „grosser Topf“).

Nota comună pare a fi metal (aramă, coloarea ei) sau formă (rotundă a) gologanului; dar să fie, neapărat, un împrumut din românește?

¹ Săineanu, s. v. se gândise de asemenea la o „metafiză“ din *gogolan*, cu sensul de „ban rotund“, ca *gologof* = *gogoloj*, etc.

² Pârsăty (*ibid.*, p. 327) nu e decât ung. *pohárszék*, „der Glasschrank“, cum arată varianta mai fidelă *peharsek* 'abacus' din *Anon Băn.*, ed. Crețu, pag. 359.

³ *Doroante*, „persici, care se coc târziu toamna, dar și coapte au o carne tare“ (Rev. *Critică-literară*, III, 123, sugerând, se pare, o apropiere de *durus*), ar putea fi un reflex indirect al it. *arancio*, *pomarancia* (cf. pom d'oro și ung. *aranyos* „golden“), „orange“, „năramze“, „portocale“, curmă și rut. *pomidor* 'Liebes-, Paradiesapfel', (Želechowski, II, 696).

gorgoane, gorgonă.

Gorgonă „chasser“ a fost pus în legătură (Dicț. Ac.) cu *gorgoane*, propr.: „*a înjură pe cinevă, trimițându-l la gorgoane* („*ființe mitologice*“)“.

Ni se pare, totuși, că, în chestia aceasta avein a face: 1° cu o tendință arhaizantă, care a stilizat măcar, dacă n'a creat, aceste *gorgoane „mitologice“* ca supraviețuire a *Gorgonelor* antice¹, și 2° cu un efect de etimologie populară, care a asociat pe *gorgonesc* cu *gonesc* (*izgonesc*, *prigonesc*, etc.).

In consecință, s-ar putea, credem, ca aceste *gorgoane* să se raporte la cevă mai puțin „mitologic“ și mai apropiat de timpurile noastre: la *gorgoanele* dascălilor de psaltilchie de pe vremuri, al căror ecou se va fi păstrat astfel până la noi, împreună cu *isonul și aghioasele*, atât de populare: „Cântă [părintele Eufrosin] cu înflorituri de minunate *gorgoane*, aşă cum numai Sfinția lui știă să cânte“, spune un Tânăr povestitor (Sandu Teleajen, *Casa cu mușcate albe*, Iași 1925, p. 6²). Și sensul tehnic, de „*allegro*“, al vorbei cadrează cu această ipoteză: „[Semnul] *Gorgon* face ca nota, pe care se pune, să se cânte *mai repede*... Când voim însă a cânta două sau trei note și *mai repede*, se pun două sau trei *gorgoane*³ (Nifon N. Ploșteanu, *Carte de Muzică Bisericească pe psaltilchie și pe note lineare*, București 1902, p. 87; cf. și Titus Cerne, *Dicț. de Muzică*, II, 136, s. v.).

goteă.

Unul din cuvintele care și-au ascuns mai bine originea:

Cei mai mulți au propus o bază onomatopeică (așă, și Pușcariu, *DR.*, I, 100: „poate și *gotcă*, reconstruit din *cotcodăci*“⁴).

¹ V. Rev. *Cr.-lit.* III, 155: „*Gorgoane și Horhoane*, ființe mitologice.... — *Gorgună*, -e, „femeie rea, răutăcioasă (se înțelege, totdeauna, și bătrână)“; cf. *ibid.*, pp. 32, 67, 96. (In *horholină* avem, de sigur, alt radical).

² Și alte forme sau locușuni interesante supt raportul lingvistic se pot spica din acest pitoresc album de icoane patriarhale: „*un fulgure de păpădie*“ (p. 13) = *fulg* (cf. *fagure* – *fag* de miere), „*mânieci*“, *gâlcevii*, *înstrâmbătăți*“ (p. 62) = *nebunii*, etc.; — „*ochiu bolocănat*“ (p. 65) = *bulbucat* (cf. *bologan*, *Bolocan*); — „*a udă coada pisicii*“ (pp. 6, 19) = a plângere; cf. *a face rachiu pisicii* (Baronzi, la Zanne, IV, 100), obișnuit: *a face bere măiei* (Mold.). — P. 67: „*pistoale și junghiuri de Damasc*“ (cf. *demischiu*).

³ Cu *gorgan*, *corhan* etc., în ciuda variantei *horhoane*, nu vedem o legătură mai plauzibilă.

⁴ Cf. și pol. *świegot*, *świegotka*, „babillard(e)“, *świegotać* (*swierkotać*), „babiller, caqueter“ (Schmidt).

In „Anuarul Inst. de Ist. Naț.“ din Cluj, II, 391, n. 1, în legătură cu topon. *Gotul*, *Gotești* etc., în care Diculescu vedeă pe *Goji*, mi-am exprimat părerea, că *gotcă* ar putea însemnă „pasărea gotică“ (criteriul etnic și geografic jucând un mare rol în nomenclatura ornitologică).

In aceeași legătură de idei, A. Philippide (*Originea Romanilor*, I, Iași 1925, p. 727) scrie: „Același cuvânt [got din toponimicele citate] formează probabil și radicalul din *gotcă*... *gotcă* este sigur un derivat prin sufixul de origine slavă -ca din *got*, compară *puiacă* < *puiu*, *curcă* < vechiu bulgar *kurū gallus*, etc.... — Primitivul *got*, care azi nu mai există și a cărui origine este necunoscută, trebuie să fi însemnat și el o pasăre, și anume tetrao *urogallus* L. mas., tetrao *tetrix* L. mas. Acest *got* socot eu că se ascunde în numirile topice *Gotul*..., iar nu numele etnic *Gothus*“.

Observația mi se pare dreaptă, deși ea nu implică, neapărat, ca apelativul **got* să nu reprezinte originar etnicul *Got*, întocmai precum lat. *gallus* reprezintă etnicul *gallus* (cf. sinonimele gr. μέδος, περσικός, etc.). Dar, oare *gotcă*, formă feminină, presupune neapărat un masculin **got*, când un masculin *gotcan* există (v. Dicț. Ac., s. v.¹) și când, corespunzător lui *gâscă*, avem ca masculin *gâscan* (pe lângă *gânsac*, de la *gânsca*)? O fi existând și în acest caz un alt masculin, primitiv, **gâns*? Poate ...

Fapt e în orice caz, că în rutenește nu există numai un feminin *gotka*, „Auerhenne; Art wilde Ente“ (pe care îl notează, în treacăt, Dicț. Acad., rămânând însă la ipoteza originei imitative), ci și un masculin: *góetur* „Auerhahn (Tetrao *urogallus*); Federbusch“ (Želechowski, I, 169); cf. rut. *kóetur* „Kater, motan“ față de sl. *kočka*, *kotka*, „mâță“.

De aceea cred că nu greșim când spunem că originea rom. *gotcă* este ruteană: *gotka* (Želechowski dă, p. 139, și varianta *Гётка*, resp. *hetka*).

grăcină (a).

‘A face zgomot (fără rost, fără folos)’, despre moară:

Moara noastră macină,
Dar a voastră *gracină*.

Probabil, din s.-cr. *gráčem*, *grákati*, „krächzen, heiser werden“ (Berneker, 344).

¹ Un masculin simetric fem. *gotcă* e, într'un fel, și n. de fam. *Gotcu* (Iași).

gres.

‘Grapillon laissé sur la vigne ; ciorchină mică de strugură, pe care culegătorii o desconsideră și o lasă neculeasă’ (Exemple, v. în Dicț. Acad., s. v.).

Derivarea dintr'un lat.-pop. **agrestius* = **acrestis*, „nicht zur Reife gelangte Traube“ (cf. Meyer-Lübke, *Rom. et. Wb.*, no. 112), „aguridă“, din care și it *agresto*, etc.¹, admisă de Academie, se menține cu greu față de sârb.-cr. *greš*, „Herling (Traube)“, *grešika*, „Herling; wilde Traube“ (Filipović), pe care Berneker, s. *agrest* îl desparte de it. *agresto* ‘unreife Traube’, raportându-l la it. *grezzo*, *griggio* ‘roh’.

(Din sl. *grožd grožde*, „Traube“, avem n. de fam. *Grojdea*, *Grojdeanca*, precum și n. topic *Grojdibod*).

hrineă.

Moldovenismul, cu înțeles de ‘geröstetes Stück Polenta, Brot’ etc., având ca variante: *hreancă* și *hlincă*, e dat, la Tiktin ca și la Șăineanu, ca de origine necunoscută.

E, mai mult ca probabil, rut. *hrinka* (րինկա), „geröstete Scheibe des Weissbrodes“ (Želechowski, I, 160).

iele.

Diculescu (*Die Gepiden*, I, 186, și *Din istoria religioasă a Gepizilor*, p. 3 sq.) susține identificarea lor cu *Elle* „Elfen“ (printr'un intermediar gepid) și respinge ca o „simplă etimologie populară“, identificarea cu pron. *ele*. Că *iele* ar putea fi o formă pl. de la sing. (*h)ală* „bălaur“ (v. Dicț. Ac.), e de sigur până la un punct, admisibil².

Dar, pentru identitatea *Ielelor* cu pron. *ele*, pledează, în afară de caracterul de interdicție, de „tabu“, al numelor proprii, mult mai însemnat decât se credea (v. acum Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, p. 281), și expresia *de-dâNSELE*, sinonimul moldovenesc al lui *dintru-iele* (i-

¹ Cf. și mr. *agrandzală*, „strugure produs de viță sălbatică, strugure necopt“, *agrandzaliean* „aguridar, viță sălbatică, laurușcă“ (Dalametra).

² Cf. și *bală* din expresiile: *bală de câne*; ~ de Țigan; *taci* ~ = *javră*, *potaie*! (Rev. cr. lit., III, 156), cu sinon. *bală* (cf. *bălaur*).

e. boală) = reumatism; cf. *DâNSELE*, nume al lelelor, împreună cu *DobRELE* (Bunele, Milostivele), *SfINTELE*, *ŞOIMENELE* și *JOIMĂRIELE*, la Otescu, *Credințele făranului român despre cer și stele* (în „An. Ac. Rom.“, XXIX, p. 497¹), unde se spune, între altele, că „ceea ce le-a meritat [= ce qui leur a valu] în deosebi numele de *JOIMĂRIE* este că ele pedepsesc *şoimărind* (*sic!*) pe fetele leneșe, care și-au tras cânepa și inul până la Joia-Mare“ (de comparat cu cele expuse în Dacoromania, II, p. 899²). — Lucrul acesta îl spune și Budai Deleanu (*Tiganiada*, ed. Cardaș, p. 34, adnotația autorului la v. „șă ne descântă dintru ele“):

„*Dintru ele*: este un obiceiu între țărani prin multe locuri, că vreun lucru rău nu numesc, ci zic: *el* sau *ele*, precum să fie a zice: dracul; ci mai vârtos: *el*, *cel rău*, și c., aşă este cu cuvântul *ele*. Prin *ele* se înțeleg *duhuri rele*; și, fiindcă babele, des- cântând *dintru ele*, şoptesc vorbe multe, pentr'aceea se zice de' obște, despre unul care vorbește multe fără ispravă, că „descântă *dintru ele*“. — *Quelle donne, signore*, zic, în același înțeles și Italienii (comunicat de G.-D. Serra)³.

Firește, totuși, că *dintru-lele* ar putea fi chiar de la început: *Dintru-Iele*, iar mold. *de-dâNSELE* o simplă interpretare de etimologie populară (*iele* = *Iele*, luat drept *ele* = *dâNSELE*). Dar, pe de altă parte, — ceea ce vine în sprijinul derivării din turcește — *yel* turc. înseamnă, nu numai „vânt“ (cf. *VântoASELE*), ci și „rheumatisme“ (Barbier de Meynard, II, 884); cf. încă: *de-vânt*, „boală băbească, analogă cu *de dâNSELE* și cauzată de un vânt rău“ (cf. Șâineanu, *Dicț. Univ.*⁴, s. v. *vânt*)⁴.

¹ Alte numiri ale lelelor, vezi în „Rev. cr. lit.“, III, (Chestionarul N. Densusianu) și în cunoscuta monografie de L. Șâineanu din „Studii folklorice“.

² Credem acum totuși, că legătura cu *şoim* este, ea, cea secundară, adevarata origine fiind în *Joia-mare* (De *Joimir* fem. de la *joimir*, ar putea fi și mai puțin vorba).

³ Pentru evitarea prin eufemism sau pronume a adevăratului nume al divinității, cf. și I. Maxwel, *La Magie*, Paris 1922, p. 41: „Les Australiens ne revèlent le nom de leurs Dieu Daramouloun qu'aux jeunes gens initiés. Les femmes ne le connaissent que sous le nom de „le Père“. Ils emploient des périphrases ou des pronoms „Il“, „L'homme“ [= l'on] pour le désigner dans les rares occasions où ils en parlent“.

⁴ Pentru „bușteanul Ielelor“ din basme, care se preface în cub și în căruță pentru trecerea gârliei, v. colecția „Fundescu“, p. 41 sqq.

îmbufnă.

Capidan a explicitat acest cuvânt, împreună cu mr. *îmbufnare*, din lat. **inbufonare*, de la *bufo* (*DR. III*, 758). Cred că în acest verb avem păstrat pe *bufo* latin chiar în sensu-i propriu de ‘broască’, iar nu în acela românesc de ‘buhă, bufniță’ — și ca doavadă putem cită (după Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 101) analogia vprov. *botenflat*: „se dit de quelqu'un qui a les joues bouffies de colère, de *bot*, crapaud qui paraît toujours enflé“.

înalgioș.

Exemplu vr. ca cele citate de Tiktin, s. v., în care apare expresia *a face cuiva înalgioșul*, „Jdm Unbill zufügen“, unite cu locuțiunea gr. ἀνω-κάτω κάμνειν, „mettre sens dessus-dessous, bouleverser, faire le diable à quatre“ (cf. Byzantios, unde și: ἀνάκατα, „pèle-mêle“, ἀνακάτωμα, ἀνακάτωσις, „mélange, bouleversement“), au făcut să se creadă că adevărata formă, etimologică, a cuvântului ar fi *înnalt-gios*: „carii (sc. credincioșii lui Dumitrușco Cantacuzino)... a mulți făcuse *înaltugiosul*“, scrie d. ex. Kogălniceanu (*Letopisețele*², III, 84).

Acest sens juridic-moral însă, comparabil cu acel al it. *fare man bassa*, fr. *faire main basse*, „a luă tot, a despoia fără rezervă“, nu e singurul probat, nici în literatura veche-românească, fiindcă la Cantemir (*Divanul*, 22^a, citat de Tiktin, s. v.) terminul *înalgioș* apare în sens material, topografic: „[partea de sus a roatei] spre *înalgioșului* parte [πρὸς τὸ κάτω μέρος] cu mare răpegiune se povârnește“; iar un *năljosului*, „în jos cu coborîș greu“, opus lui *năldealului*, „în sus, cu urcuș greu“ (Vârcol, *Din graiul popular al jud. Mehedinți*, în „Noua Rev. Rom.“, VIII 87¹), comparabil cu fr. *en amont* și *en aval*, dar mai ales cu megl. *lănjosu*, „povârnișul, mr. aripidina“ (Papahagi, *Megleno-Românul*, II, 89) și vr. *înalsusul* („mearse *înalsusurile* cu degradă“ = abiit *în montana*, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὁρεινὴν, în „Noul Testament“ de la Bălgad, 1648, citat de Hasdeu, *Cuvinte, Addenda*, p. LXXXVI).

De aceea, și adăogând încă analogia mr. *cu totului, di cu totului, de a cu totului* (cf. dr. *cu totului tot*², gr. παντάπασι față

¹ Ba chiar: *nălvalelui*, *nălvalele* (*ibid.*).

² În „Sbornicul de la Cohalm“: „cu totulug tot“ (rev. Ioan Neculce, IV, [1924], p. 234).

cu πάπιαν), *dealungulul, diavârligalui*, ‘de jur împrejur’, *ngrujișalui* ‘în cruceş’, etc. (v. o bogată listă la Pascu, *Despre cimilituri*, I, 240 și cf. Hasdeu, *o. c.*, I, 60), cred, cu dl Puşcariu (*DR.*, III, 406, n.), că în vr. *înalgios* n’avem a face originar cu *înnalt + gios* (cf. și *anapoda*), ci cu nominativul corespunzător genitivului (d-sa zice: „dativului“) *în-al-giosu-lui*¹.

îngăimă.

Înțelesul de „a vorbi confuz, încurcat, împiedecat, parcă și-ar fi limba legată“ se acordă destul de bine cu ipoteza unui derivat verbal din rut. *gaîma* s. *galma*, „Hemmlette, Hemmschuh“ (Želechowski, I, 134—5).

îngălă; îngălat.

Ideeia de „înnegrire, murdărire“, pe care o exprimă în fond aceste cuvinte (cf. *Dicț.*), autoriză derivarea din *galla*, „noix de gale“. „gogoaşă de ristic“ (susținută de G. Pascu, *Despre cimilituri*, I), cu atât mai mult cu cât există și paralela fr. *engaller*, „teindre en noir“ (H. Roy, *La vie, les moeurs et le costume*, etc. Paris, 1923, p. 429), din *galle*, „excroissance du rouvre, robur, servant à teindre en noir“ (*ibid.*, p. 432).

jarcă, jarchină, jarpan, jerpelit.

Jerpelit și *jarpan*, *järchinos*, se zice, în Moldova, la cel îmbrăcat prost, cu o *jarchină*, o *jarcă*, o cojoleancă uzată, din care curg flendurile (cf. Tiktin, *s. vv.*).

Cuvântul pare înrudit cu pol. *szarpanina*, „action de déchirer ; ce qui doit être déchiré ; pillerie ; curée“, din *szarpać*, *szarperać*, „déchirer, mettre en pièces“ (Schmidt), sau — fiindcă un *jarcă*, deși neînregistrat de Tiktin, există — cu alb. *šarke*, „weisswollener Überrock mit roten Tupfen = ml. *sarica*, *sarca*, din lat. *serica* (G. Meyer, *Alb. Wb.*, 400).

iușcă.

‘Zeamă lungă, subțire’ (Mold.).

E rut. *juška* ‘Brühe’ (Popowicz).

¹ O interesantă formă, neglijată, e: *înapoisarea* („purceaseră ~“, la Dosofteiu, după exceptul din „Buciumul Român“, II, p. 501).

Iz.

‘*Arrière-goût*’.

Se explică din ung. *iz* (Şâineanu).

Dar turc. *iz*, „vestige, trace“ (Kieffer-Bianchi, I, 156)?

jimblă.

‘Weizen-, Weissbrot’, glosează Tiktin, care consideră cu-vântul (cu variantele-i *jemblă*, *jemlă*, *jemnă*) ca o „Mittelbildung aus deutsch *Semmel*, vgl. poln. *żemla*, magy. *zsemlye*, etc.“

Dacă ne gândim însă la faptul că sinonimul *franzelă* trimite, prin însuși înțelesu-i etimologic, spre Franța (originar: „pâne-franțuzească“), cred că e folositor să adăugim, în loc de „etc.“ al lui Tiktin, pe fr. *gimblette*, din fr.-dial. (Languedoc) *gimblo*, *gimelo* = vfr. *simble* (lat. *simila*), pentru care v. Sainéan, *Les sources indigènes de l'etym. fr.*, I, 329: paralelismul, măcar, e înstructiv.

lați.

Se chiamă în Moldova aşă: „*lați* de cămeșă“ *stanii* (de cămașă).

Termenul n'are a face cu *lat*: e germ. *Latz*, „pièce, pièce de corps, pourpoint, gilet“. *Lafe* „(Woll-, Haar-) Zotten“, ar putea fi același cuvânt.

lefărdaū.

„Limbut“ (rev. Ion Creangă, III, 378). — *Lefârdae*, „om slobod la gură, care nu se poate stăpâni“ (Rev. *Şezătoarea*, XXXII [1924], 137). — *Lefărdaū*, *lefărdaucă* (ardelen.) = om care grășește fără săr, fără legătură (Etym. Magn., I, 2222).

Baza e același alb. *laperdi*, „schmutzige Rede“, din care și mr. *lăpărdie* „palavre“ (cf. DR, II, 535).

O formațiune analogă pare acel *libordan* din cimilitura „buraticului“ (Pascu, *Despre cimilituri*, I, 174; cf. *lidordan*, *ibid.*) = **lipordan* (?), cu care trebuie comparat sinonimul sărb. *labrda* „Schlabberer, Plauderer“, *laprdanje* „das Klatschen, unnützes Ding reden“, *laprdati* „klatschen, u. D. reden“ (Filipović, I), s.-cr. *lábrda*, *lábrnja*, verältlich „Lippe“, după Berneker (s. v. *lábam*), o probabilă desvoltare din it. *labbro* ‘Lippe’; cf. încă r.-dial. *liorbă*, *liorbaucă*.

ler(iu).

Vorbind de refrenul colindelor *haillerui*, *ler de măr*, etc., am semnalat (DR., I, 467) existența în românește a unui apelativ *ler(iu)*, atestat în glosariul muscelean al d-lui Codin, p. 46 („*ler* → vremea când cineva e în floare; vremea căsătoriei”; vremea încrucișării (la vite): ‘i-a trecut *leru*’”) și în colecția de *Cântece de fară* a regretatului Pamfile, I, 350 („Mi-a trecut *lerul* degrabă: Nici la plug și nici la sapă Nu m'am dus și nu mă duc, căci de boală mă usuc“). L-am mai întâlnit apoi și în rev. *Ion Creangă*, pe 1915, între o seamă de cuvinte din Teleorman: „*lériu*: i-a trecut *leriu* = a îmbătrânit, nu mai e în vremea, când îi era căutată și vorba și față“ (p. 87).

Percurgând, ulterior, excerptele din Dosofteiu publicate prin *Buciumul Român*, III, am avut surpriza următorului pasagiu, în care proconsul din Efes și alții lămuresc cronologia lui Iamblic, unul din cei șapte coconi adormiți timp de 300 de ani în peșteră: „In aste timpuri nu este Decie, au fost în *lerii* cii de demult“ (p. 150).

Cuvântul ar fi, deci, atestat deja la Dosofteiu!

Din nenorocire, neapărata verificare a citatului cu însuși originalul ni-a răpit această jլuzie.

Textul bătrânului cărturar sună, în adevăr siniplu: „Intrăcăștea vremi nu iaste Dechie, iară au fostă în *veacil* cei dedemultu“ (Oct. 22, p. 76).

Lerii vin, deci de la Săulescu.

Dar, dacă, prin aceasta, nimbul venerabilei vechimi dispără, atestarea cuvântului — anteroară celorlalte două — rămâne, și ea merită a fi reînțută.

¹ Cf., în legătură cu aceasta: ‘*ler de măr*’ din refrenul colindelor și expresia proverbială *a-și pune mărul* (aluzie la un obiceiu practicat la un an după căsătorie) din Zanne, *Prov. Rom.*, III, 659. — Pentru refrenul *oleranda*, *leranda* (DR., I. c.), care poate fi o alterare din *haillerum Doamne*, cf. însă și *Loranthus europaeus*, germ. *Loranth*, numele vâscului-de-stejar (Panju, s. v.); analogia cu fr. *gui-l'Anneuf* e seducătoare. — O menționăm și pentru că și acest interesant pasagiu dintr'un cântec popular francez, reprobus în Rolland, *Faune pop. de la France*, II, 241:

Le fils du roi s'en va chasser
Dans la forêt d'Hongrie;
Ah ! donnez la guillanée,
Monseigneur, je vous prie.

leșdeu.

‘Udat: m'a plouat, de m'a făcut *leșdeu'* (Frâncu-Candrea, *Mofii*, p. 102).

Cuvântul e, fără îndoială, identic cu *leșteu* ‘crâsnic’ (unealtă de prins pește), consemnat la Tiktin ca de origine necunoscută, dar, foarte probabil, nefiind decât o prescurtare din *heleșteu* (*hă-lăștău*).

lighioană.

‘Animal, animal sauvage, immonde’, traduce Cihac (II, 669), care consideră forma *lighioaie* ca singura autentică și compară pe gr. ἄλογο(ν) ‘cheval’. litt.: ‘irraisonnable’.

Lăsând la o parte apropierea de *legheon* al Scripturii, mă întreb totuși, dacă adevaratul aspect al cuvântului, originar, nu e **lighian* = *libian* s. *livian*, dela *Libya*, vechiul nume al Africei cunoscute¹, deci: „(animal) african“.

Reputația de bielșug în fiare a Africei, în special a „*Liviei* cei cu jigăni“ (*Herodot*, ed. Iorga, p. 266 = IV, 181: ἡ θηριώδης Διβύη) eră proverbială în antichitate (cf. *quid novi ex Africa?*), iar, la Rabelais, felinile de la menageria din Florența se chiamă: *afriquanes*, după lat. *africanae (bestiae)*².

S'ar putea, deci, ca, atunci când Marin Alexandrescu scrie în memoriile sale: *livioană* (v. N. Iorga, *Un cioban dascăl*, p. 7), să nu avem o grafie hiperurbanizantă, ci însăși forma etimologică a vorbii. Fonetic, n'ar fi, în orice caz, nici o dificultate deosebită³, iar semantic încă mai puțin⁴.

Un text popular din Bistrița-Năsăud, tipărit de curând în *Grai și Suflet* (II² [1926], p. 342), aduce însă o formă, care ne

¹ Cf. vr. *līva* – sl. *līva* ‘africanus ventus’, λίψας (O. Gilbert, *Die meteorologische Theorien des gr. Altertums*, Leipzig 1907, s. v.), fr. *labeche*, *lebeche*, it. *libeccio* ‘vent d'Afrique’, etc.

² V. L. Sainéan, *La langue de Rablais*, I, Paris 1922, p. 38. Cf. și glosa hesychiane: Νῦβαι πνγμάτοι, în care Νῦβαι a fost interpretat de A. Fick ca „pigmei din Nubia, Nubieni”. (*Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, 43 [1910], p. 150).

³ Cf. l. a.: „Sus la *Livion*, la Sfântul Ion“ (rev. „Ion Creangă“, IX [1916], p. 63) cu: „Sus la *reghion*, la Sfântul . . .“ (Cristu Negoescu, *Colinde și cântece de stea*, p. 17).

⁴ Pentru sensul de „limbi, limbotenii, neamuri streine“ al lui *lighioane*, cf. și dial. *jivind* ‘fiară sălbatică; om d'altă naște’ (Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, p. 44).

face să întrezărim posibilitatea unei alte explicații a cuvântului: „Acolo umblă cirezi de cai sălbatici, de boi sălbatici, de felu de *ghiligan*“.

Acest *ghiligan* reprezintă, evident, o deformare din *gigan*, „porc sălbatic, mistreț“, dar înțelesul lui e aici, tot atât de evident, acela de „sălbătaciuni, *lighioane*“. Ca *lighioană* a putut fi explicat, pe de altă parte, și un *lighian* din „cap de *lighian*“ (într'un descântec din *Graful Nostru*, I, 90), „cap de *ghigean*“ (Tocilescu, *Mat. folkl.* I¹, 628), care apare, totuși, ca *gligan*, în varianta din glosariul Boceanu (p. 94, s. v. *izdat*¹).

Odată ce lucrurile se înfățișează așa, ar fi, cred, admisibil, că *lighioană* poate reprezenta — printr'o metateză și o disimilație — pe acelizar *ghiligană* (sing. de la *ghiligan*), care, el însuși, reprezintă, cu siguranță, o desvoltare din *gigan*, sau, mai precis, o variantă dialectală a lui *gâligan*, *gâligan*².

lipă

‘Alipit, nedeslipit’ (peiorativ): „A ședeă ~ pe capul cuivă“. Legătura cu *a lipi* e evidentă: au văzut-o și Tiktin, Șăineanu, etc.; dar adevăratul prototip ar putea fi rut. *lipkiň*, „klebrig, zäh“, (Želechowski, I, 404).

Megl. liseuveti.

‘Un fel de piatră’ (Papahagi, *Megleno-Români*, II, 90), ‘fel de piatră foarte moale’ (Capidan, *Megleno-români*, p. 108). Explicarea din bulg. *leska* idem, la care trimit și Capidan, l. c. sau din bulg. *leaskov*, „schisteux“, pe care o admitem cu Pascu, în DR. III, 734, n. 1, mi se pare acum mai puțin sigură.

¹ Într'o variantă din Tocilescu însuși (o. c., 329): „cap de *gâligan*. — Cf. încă: „Tudor Dobrogean, din cap *de gâugian*“ (*Şezătoarea*, III, 212) cum și: „la picioare *ghersgan* (!?)“, într'un descântec de izdat (Grigoriu-Rigo, *Medicina poporului*, I, 93), amintind izbitor pe turc.-pers. *guerguerdan*, *zer-guerdən*, *kerkedan* ‘rhinocéros’ (Barbier, II), *gergedan* ‘Nashorn’ (Miklosich, *Die türk. Elemente*, 118), *kerkodan*, *karkadan*, ‘*ððortorúparvos*, *μονόκεπος*’ (Ausfeld, *Der griechische Alexanderroman*, p. 183).

² Etimologia (bulg.) a lui *gligan*, fixată de Candrea, fusese indicată deja de Hasdeu: „Vom adăugă că la Bulgari porcul sălbatic se chiamă: **ГЛИГАН**“ (*Cuvinte din bătrâni*, Suplementul, addendum ad p. LXXXI). — *Ghiligan* ar putea însemna, deci, și: „animale mari, cât gliganul“. Confuziunea între *gligan* și *lighioană* e, în tot casul, vădită.

Mă întreb dacă nu e cazul să revenim la acest sl. *błyskaw*, „blitzend, glänzend”, la care ne gândeam în „Anuarul Inst. de Ist. din Cluj”, I, p. 319, n., — mai ales că și 'n rutenestă există, din aceeași temă (*lisk*, „Schimmer”), un derivat *liskevets*, „Jaspis” (Želechowski, I, 404), precum, din varianta *losk* „Schimmer”, există derivatul *loskovit* (*loskovit-kobalt* = Glanzkobalt), care amintește varianta dr. *loscobeloi* (v. DR, t. c.), pe lângă: (*příkrá*) *liscovatá* și *lescovatá* din colinde.

luced ; lucezî.

În „Țiganiadă” lui Budai-Deleanu (ed. Gh. Cardaș, p. 84), găsim următoarele versuri:

Dă [= decât] mursa proaspătă mai dulcică

Mai lucedă dă [= decât] steaua dă seară.

Ca formațiune, avem, evident, pe lat. *lucidus* (cf. *lucifer*, *lucidum sidus*, etc.). Dar îndoială rămâne: nu săntem, oare, în prezență unei plăzmuiri artificiale a poetului?

Iată însă, că, într'un Colind din culegerea păr. I. Bârlea: „Balade, Colinde și Bocete din Maramureș” (p. 89) se poate citi:

Colo sus la răsărit, —
Mândră-i sara de Crăciun, —
Lucezit-o lucezit
Un lucer mândru galbăn,
D'aceea nu-i *lucezire*,
Ci e sfântă mănăstire.

Înțelesul e, firește: „strălucit-a”, cum observă și culegătorul, în nota (unde explică și pe *lucer* prin „luceafăr”; cf. sp. *lucero*).

Nu mai încape, acum, nici o îndoială, că, — alături de *limpeze-limpezî*, *lanced-lâncezî*, *muced*, *putred*, *rânced*, *umed* — *muzezî*, *putrezî*, *râncezî*, *umezî*, a căror descendență latină directă nimeni nu o contestă, — avem și 'n *luced(-lucezî)* un refex absolut normal și autentic al lat. *lucidus*, dublet popular al neologismului *lucid* (fr. *lucide*).

lupare.

‘Se ia plămâni lupului, care se păstrează ca o comoară, și când cineva are vre-o rană rea, pe care poporul o numește *lupare*, atunci se iau plămâni de lup, se ard în foc și se preface

în pulbere; apoi această pulbere se pune pe rana pacientului" (Ciocănel-Patriciu-Salviu, *Brașoave*, p. 196).

N-am putea spune, dacă numele popular corespunde sau nu cu *lupus*-ul medical (Dicționarul d-nului Bianu nu-l dă)¹, dar identitatea lui *lupare* cu lat. **lupalis*, „de lup“ (= *lupinus*; cf. *luparius* ‚lupar, lupas‘), ni se pare evidentă: o derivare pe teren românesc, din *lup*, cu suf. -ar (despre care, v. Pascu, p. 90), e mai puțin probabilă.

mălaiu.

Se știe că Weigand a încercat să explice acest cuvânt obscur din *meiu-laiu* („meiu negru“).

Rut. *melai*, dublet al lui *malai*, idem., (Želechowski), — evident reflex din românește — ar vorbi în favoarea acestei explicații.

Mămălata.

N. de fam. (Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III, 1, 176²).

Nu pare a fi o formăjune în -at (-άτος = -atus), obișnuită în ngr. ca indicație a filiațiunii, la fel cu -άκη, -πουλο, etc. (v. Hatzidakis, în Anuarul Univ. din Atena pe 1910), cum ar putea fi *Märgilat* (*Surete și izvoade*, VIII, 396 = Μαργελλάτος, din *Margella*?), ci un apelativ dr. **mämälätä* = *mälätä* (cf. *mäligä* față de *mämäligä*³).

Acest *mälätä* există, de fapt, glosat în Lex. Bud., p. 370, prin. ung. *maláta*, „polenta, das Malz“ (cf. și Cihac, II, p. 513). El se poate, cred, recunoaște și în *mama lata* din cimilitura „turtelei“ (Gorovei, 372): „*Mama lata*, zupăiata“, pe care Pascu (*Despre cimilituri*, II, 9⁴) îl explică elegant astă: „Turta e lată ca mama“⁵!

¹ Ca paralelă, putem menționa pe it. *volpe*, termen curent pentru *alopecia* (căderea părului), din gr. ἀλόπηξ 'vulpes'; cf. engl. *fox-wil*, sp. *zorra* (Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, p. 43).

² Cf. și *Popolată* (*ibid.*, III, 2, 183), *Bobolată* (*Rev. Ist.*, V, 225), cu it. *poppolata*, „vivanda quasi liquida“ (Tomaseo).

³ Cf. încă *mălaiu* și bulg. *mamuly* 'blé, le maïs ou blé de Turquie'.

⁴ În cimilitură „hornului“ (*ibid.*, 26): „*Ursu'n* sat, și cânii nu bat“, aluzia la *ursoaică* = horn e evidentă.

⁵ „*Mama lata*, tata lungu, nenea fluerici și lelea zopăiata“, cimilitura sobei, cu coșul, fumul și scânteia (Pascu, o. c., I, 116) e o vădită variantă amplificată, cu dublu înțeles obscen.

Mr. mânar.

‘Mielul care se ține acasă pentru îngrășare, miel care se învață să vie după om; fig. persoană care merge în totdeauna după alta’ (Dalametra).

S'a explicat din lat. *manuarius* ‘de main, qu'on fait agir avec la main’ (așa, și Pascu, *Dict. ét. du mr.*, I, 118, no. 987).

Există însă și italienește un *manarro* ‘mouton’ (cf. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, I, 267), de care cuvântul mr. s'ar putea să nu fie strein.

mandră.

‘*Mandră* și *coleșă*: 1. mămăligă; 2. pâne friptă ’n unsoare’ Viciu, *Glosar*, p. 58).

E, de sigur, identic cu țig. *mandró* (*maro, manro, marnó*) ‘kenyér’ (József Föherczeg — E. Thewrewk, *Czigány Nyelvtan*, Budapesta, 1888, p. 192)¹.

mârlì(a).

‘Bespringen; sich paaren’ (von Schafen u. Ziegen). Tiktin consideră originea necunoscută; iar Șaineanu emite ipoteza bizară a unui dublet onomatopeic cu a *mierlăi*, *miorlăi* (despre pisici !).

Slov. *mrlit*, „formicare, jucken“, din *mrle*, „formicatio, formicans pruritus quasi per formicas fugientes causatus“ (Bernalák, *Lex. Slavicum*, II), oferă totuși o bază foarte acceptabilă, cu o evoluție semantică din cele mai explicabile.

măruntaie; măruntea.

Pe lângă înțelesul de „entrailles“, singurul în deobște cunoscut și consemnat de lexicografi, mai are și pe acela de „măruntișuri; lucruri, obiecte mărunte“, în acest pasagiu dintr-o foaie de zestre de la 1817, publicată în *Monografia orașului*

¹ Cu *mandra* ‘stână’ nu credem să aibă vreo legătură etimologică, cum o are, de bună-seamă, rut. *mandrik* ‘Quarkkäse; Käsekuchen’ (Želechowski, I, 426). — O legătură de această natură cu același cuvânt nu are nici rom.-dial. *cognandră* ‘bucătărie de vară’ (rev. Ion Creangă, V, 183), care poate fi, în ce privește finalul, mai curând suf. *-andră*, decât *-mandră* (+ cop).

Câmpina, Câmpina 1924, de d. Stoica Theodorescu, p. 191: „2 Sămizeturi de păpăluri i alte *măruntæ*“¹.

Alt act, din aceeași publicație (p. 169), se plânge (la an. 1820) contra îndrăznelii locuitorilor de „a vinde vin și rachiu cu *mărunteaoa*“. Avem deci și pe *măruntea* în înțeles de „măruntiș“, — sensul expresiei fiind, evident, acela de „en détail“ (cf. și *par le menu, cu de-a mânuntul*).

„Si ale caisă [= casei] *măruntăi*“ se citește și într'o foaie de zestre din 1842, tipărită de N. Iorga (*Documente de pe Valea Teleajenului*, Vălenii-de-Munte, 1925, p. 67).

mâzgăli.

‘A mânji’.

S'a presupus o legătură cu *mâzgă*, „sevă, noroiu“, foarte plausibilă ca sens, dar dificilă ca formă (cf. Șăineanu, care pune la contribuție și pe *mânzăli*).

Adăugim — pe lângă varianta munteană *zmângăll* — pe rut. *maskaliti*, idem (Želechowski, I, 429), dublet al lui *maskariti* (a măscări).

mișomòr.

Cuvântul e atestat, cu înțelesul de „otravă“, în N. I. Dumitrușcu, *Flori de câmp* (= Bibl. rev. „Ion Creangă“, no. 4), p. 38, ca și'n Giuglea-Vâlsan, *De la Români din Serbia*, p. 394.

Sensul precis e, foarte probabil, acela de „otravă de șoareci, șoricioaică“ (cf. DR, III, 448), iar etymonul, sărb. *mišomor*, idem

¹ Sămizeturi e, firește: *chemisettes*, iar *păpăluri* (și *păpăluri*, ba chiar *papălări*): *Pappel*. — *Maltuf* (*ibid.*, 190) e identic cu *malteh*, -ef, in ‘Art Kleiderstoff, viell. *Melton od. Molton*’ (Tiktin): în partea finală e, sigur, germ. *Tuch* (Malter-?). — *Vuhur* e turcismul *buhur*, cu fonetism ngr. (cf. „*părău Vălăi*“ = Bălăii, *ibid.*, p. 188), iar *crorzea* o simplă eroare de tipăr p, *croazea* (*croisée*): o greșeală de tipar se cuprinde și'n „de către [= căte] 3 viței“, adaus din eroare lângă „4 boi de jug“, în loc de lângă „2 vaci cu lapte“ (*ibid.*). — *Panbriu* (189) e ‘stofa de merinos’, *pambrin* (Șăineanu), iar *savän*(?) (p. 193) e, probabil: *sovon*, *zovon*, „hobot, giulgiu“, într'o formă mai apropiată de prototipul medieval *savanum* (cf. același, s. v.). — *Teoritra*, „dar [făcut de mire] a două zi de nuntă“ (într'o diată din 1827, *ibid.*, p. 171), ‘Morgen-gabe’, ‘γαμήλιον δῶρον’.

Notăm, ocazional, și: *sbor*, „târg anual“, deci „sobor, adunare festivă, nedeie“, etc. (p. 39)

(Filipović), sinon. gr. ποντικοφάρμακον, ἀρσεινικόν; cf. și vgr. μυόφονος, n. de pl. (Korais, *Ατακτα*, IV, 449).

De reșinut și sinon. mr. *afrat*, „arsenic, venin, otravă, şoricăoică“ (Dalametra).

misteiu.

‘Cremene’. — Glosat astăzi, ca adnotație la versurile: „7 iepi potrigiti, La cochiti *mistiieti*; când calcă, Foc scăpără“, dintr'un „Plugușor“ de la România din Podolia, tipărit în *Calendarul „Glasul Bucovinei“* pe anul 1926 (p. 74, cu n. 5)¹,

Cuvântul ar putea fi ung. *mész*kő ‘Kalkstein’ din care Weigand, *Balkan-Archiv*, I [1925], 21, derivă toponimicul ardelean *Mischiu*; cf. și *Mischii doljeni*), dar în pasagiul citat ar putea fi vorba de un derivat din *mischiu* ‘oțel’: *mistiieti* = *mischiate* ‘oțelite’, i. e. ‘(copite) potcovite cu mischie’.

Profităm de ocazie, în orice caz, spre a întregi indicațiile date asupra etimologiei acestuia în darea-de-seamă despre „I-aiul congres al filologilor români“ (p. 54, n. 3) cu o trimitere la foarte interesantul „Essai sur l'histoire de l'acier en Russie“, publicat de N. Bilaiew în *Recueil Kondakov* (Prague 1926, p. 173 sqq.) despre *Bulat* și *Karalugh* (О Булатѣ и Харалугѣ).

mocoși.

‘A lucră încet,meticulos; a pierde vremea’.

Compară rut. *makoša*, altslawische Göttin der Ruhe (Želechowski, I, 424): *a *mäcoṣi?*

modâlcă.

‘Kleine, rundliche, harte Anschwellung der Oberfläche, Knollen, Knoten’ (Tiktin), ‘gâlcă’.

Cred că e o simplă variantă din **mogâlcă*, *moghilcă* = rut. *mogilka*, „kleiner Grabhügel“ (Želechowski, I, 448), „moviliță“.

morfoli.

‘A molfăl; a mototoli’.

Lexicografiile trimit la *molfăl*, pe care-l consideră ca formă-ținute onomatopeică.

¹ Se pomenește și faimosul *Deal al Garaleului* (cf. și *Harilau*) sub forma: „Și ni-au arat dialurile *Haririmului* și văile *Rusalimului*“ (p. 72).

Cf. totuși rut. *merféliti* (*merhveliti*, cf. *merva*, „Wirrstroh, -streu; Dünger“) – verwirren, auseinanderwühlen, -stobern (Želechowski, I, 435).

muscal.

‘Naiu ; Pansflöte : „Glasul trâmbiței, *muscalului* [μύριγγος] și alăută“, Bibl. din 1688’ (Tiktin). — ‘O armonică de gură sau șapte fluerăse — *Syringa Panos* — numit *moscal'*, ‘*muscalu* sau vechiul *syrinx*’ (v. C. Bobulescu, *Lăutarii noștri*, p. 26 sq., unde se indică toate izvoarele necesare).

Tiktin, l. c, s'a oprit la t.-arab, *miskal*, propus de Șăineanu (*Infl. or*, II¹, 266).

Cred însă, că t.-pers. *mûsîkar* (din gr.) ‘flûte de Pan ; musicien ; musique’ (Zenker, 892°), = ‘espèce d'instrument de musique, composé de roseaux de longueur différente’ (Kieffer-Bianchi, II, 1046), e preferabil, fiind mult mai apropiat ca formă de reflexul românesc, în care et. pop. cu *Muscal* s. *Moscal* ‘Moscovit’ e evidentă.

naiticeană.

Și : *nadiceancă*, ‘un fel de trăsură’.

Șăineanu îi declară originea necunoscută.

Totuși Tiktin suggerase etimologia sigură, glosând: ‘Neutitscheiner Wagen (brișcă de Neutitschein)’.

Rămâne numai să precizăm: rut. *najtičanka* ‘Kutsche aus der Neutitscheiner Fabrik’ (Želechowski, I, 478).

Posibil ar fi, însă, ca și *dician* („car *dician* = car ferecat“, în „Rev. critică-literară“, III, 224), pe care-l apropiam (DR. II, 409, n. 6) de „de-un car ferecat, de la *Diuu* legat“, să aibă aceeași origine.

(ne)lutatec.

‘Părjolăște-mi cu foculă *nelutatecă* păcatele măle’ (Dosofteiu, *Molitvenicul*, 101^a).

Pușchilă, în monografia sa (extras din „Analele Acad. Rom.“ pe 1914, p. 75), nu se putuse dumeri nici asupra înțelesului vorbei. Pușcariu (*Lat. t̄j und k̄j*, p. 10), care o cunoștea din „Viețile Sfinților“, de același scriitor, îi dădea sensul de „unüberwindlich“, „inéluctable“, și-i propunea un etymon — logic și ademenitor, ca și sensul — latinesc: **luctaticus*.

· 53 ·

De fapt, cu tot aspectul său venerabil, acest *nelutatic* nu e decât un banal derivat românesc din *lut* prin suf. -atec, întocmai ca și opusul său, *lutatec*, de asemenea atestat la Dosofteiu (v. glosariului tezei lui Lacea, p. 118 și excerptele din „Buciumul Român“, II, 352), având înțelesul de „nepământesc“, „immaterial“¹: cuvântul traduce, de fapt, pe gr. ἀὐλος, „immatériel“ (cf. II, 497).

onanie.

Se zice, în Moldova, la „o ființă slabă și urâtă, o pocitură“.

La o înrudire etimologică cu gr. νάνος ‘pitic’, firește că nu ne putem opri, dar nici rut. *omana* ‘vedenie amăgitoare’, cu care-l compară Șaineanu, n’ajută nimic.

Onanie e, după toată probabilitatea, identic cu *Onan (Annan)*, numele tristului personajului biblic (Geneza, XXXVIII, 6—11), după care s’ă denumit în știință o urâtă perversiune sexuală: legătura de înțeles, între o „pocitură“, un „avorton“, și un astfel de nume nu are nimic straniu; iar calea de pătrundere în graiul popular va fi fost tot lumea bisericăescă, familiarizată cu Scripturile².

otozbir.

În expresia: „a o luă cu *otozbirul*“ (v. *Neamul Românesc literar*, serie nouă, din 25 Decembrie 1925, p. 13: „I-a părut rău, nu-i vorbă; prea a luat-o cu *otosbiru*; mai cu seamă focul de armă, nici în vînt, cum a fost dat, nu trebuiă“).

Etymon e, evident, turc. *otuzbir*, „treizeci și una“ (pe care Șaineanu, Dicț. univ.. îl cunoaște ca numele unui joc de hazard și-l recunoaște în omonimul sinonim din Caragiale); remarcabilă e însă devierea sensului pe care o arată textul citat de noi și care va fi având la origine paralelismul cu „a luă la trei (parale)“, sau contaminația cu *zbir* (executor neîndupăcat, violent).

¹ Cfr. și *viatic(ă)*: *ibid.* I, 7 și II, 259, diferit de *Vlatici* (sinon. cu Vareaci= Varegi) din Cronica lui Gheorghe Brancovici (ed. Iorga, p. 25): <(in)viat, ca *tristatic* (II, 452) din (in)tristat? Cf. și: „firemviereată (fire 'nvieretă) pruncă“ = φυστίωσ κόρη (*ibid.*, II, 494); de asemenea: „leietic și cu firea de viperă“, despre *Leon* („leu!“) Isaurul (*ibid.*, III, 54).

² O recentă ediție botoșaneană a „Epistoliei“ are: *soldomeni* (p. 9), în loc de *sodomleni*, „cari practică vițiușul sodomiei“, propriu: „locuitorii din Sodoma“. — Cf. și *Sodomeni*, n. de sat sucevean.

Adăugăm, că același *otozbir* se mai întrebuințează și ca denumire a unui soiu de calapod: *otozbir*, „calup mare“, spre deosebire de *cabarazghial* (mijlociu) și *olaiac* (mic) (Popescu-Ciocănel, Patriciu și Salviu, *Brașoave*, p. 5).

Ouă de Paști și „Paști-de-ouă“.

Răspândirea obiceiului ouălor de Paști („Ouă roșii“, „împisrite“, „boite“) de la un capăt la celălalt al Europei (cf. *l'île de Pascas* „à double rousset“, în „Armanac Rouman“, Mount-Pelie 1884), e prea cunoscut, ca să mai fie vrednic a stării asupră-i¹.

Mai interesant de observat e că, de asemenea la ambele extremități ale continentului nostru, *ouăle roșii* intră ca element constitutiv în însăși denumirea zilei de Paști: it. *pasqua d'uovo* ‘Ostern’ (pe lângă *pasqua maggiore*: diferențierea se face față de „Florii“, fr. *pâques fleuries*) și turc. *kyzyl-jumurta*, „oeuf rouge; la fête des pâques; rottes Ei; das Osterfest der Grieclien“, compl.: *kyzyl jumurta günleri*, „die Tage der roten Eier“ (Zenker, 700 °), din care ngr. Κύζιλιον μουρτά = τῶν χριστιανῶν τὰ Πάσχα. Însemnând literal: ἡ κοκκίνων γος, „ou-roșu“ (Korais, *Ἄπαντα*, IV, 401, s. v. Πάσχα)

pălăurdì (a o).

„A o luă la sănătoasa, a luă fuga, a spălă putina, a o spurikè², a merge foarte repede“ (*Şezătoarea*, V, 116).

Cuvântul face parte din vocabularul Țiganilor noștri: *palaordi*, „a veni (s. merge) din nou (s. înnapoi) = *palé*“, „iarăș“ (din ngr.) + *aordè*, „viu“ (țigănesc, din t.-pers. *avurden*, „apporter, amener“).

paparugă.

Cuvântul a fost considerat în genere — și, cred, cu dreptate — ca identic cu *paparudă*: sensul e, în orice caz, același, iar ca formă unul se poate reduce la celălalt.

¹ Cf. și proverbul românesc „ca oul roșu la Paște“, despre un lucru ce nu poate lipsi la o anumită vreme (Zanne, *Prov. Rom*, I, p. 576, no. 2240). — O interesantă legendă gorjană, despre *ouăle roșii*, în legătură cu săngele Mântuitorului, vărsat de Jidovi, dă Dr. Ch. Laugier, *Contribujiuni de etnogr. medicală a Olteniei*, p. 64.

² De la *Spur*, „urmă“? Cf. și *a spirlichet-o* = „a fugit, s'a făcut nevăzut repede“ (rev. „I. Creangă“, IV, 369), *a spurlit-o* s. *sperlit-o*.

Cea mai nouă încercare de explicație, din vgerm. (Diculescu, *Die Gepiden*, I, 208) nu ni se pare mai convingătoare decât una din cele mai vechi: lat. *pupula uda*, „fată udă“ (Pascu, *Etimologii românești*, p. 31). Tikitin desparte pe *paparudă* de *paparugă*, înțelegându-l pe cel dintâi ca un reflex al vsl. *popelă*, *pepelă*, „cenușă“ (deci = *Popelcuță*, *Cenușotcă*), iar pe celalalt ca o contaminație a întâiului cu *buburuză și papărue* (i. e. *paparoană*, „floare de mac“ = ngr. παπαροῦνα: lat. *papaver*).

Explicațiunile acestea sănt unilaterale ori haotice.

Explicații coherente au adus, pe cât știu, Șăineanu, care așeză pe *paparudă*, *paparugă*, etc. în cadrul general al „goroțelor“ (în Bihor, paparuda se chiamă și *gogu*) reprezentând termeni infantili, ca și sinonimele provențale: *papalaudo*¹, *paparango*, *babarauno* (Dicț. univ.⁴, s. *paparudă*), și Weigand (Jahresber. d. Inst. f. rum. Spr. Leipzig), care, luând în considerație și pe mr. *pirpirună*, cu îndoitul, ba întreitul înțeles de „*paparudă*“ și „*paparoane* (mac sălbatec); fluture“ (Dalametra, 170), se gândește la lat. *papilio*, -*nem*, „fluture“.

Explicația aceasta e, după credința noastră, cea mai potrivită, pentru că fixează cuvântul în cadrul cel mai firesc și mai apropiat².

Că *Peperuda* numele Paparudii la Bulgari, împreună cu *dodola* și *ojlula*, înseamnă propriu zis: „Schmetterling“, spune și Arnau-doff, *Die bulg. Festbräuche*, p. 65 (= vol. IV din „Bulgarische Bibliothek“, ed. Weigand).

Curios mi se pare numai, că Weigand a omis tocmai una din paralelele cele mai concludente: pe bulg. *preperuga*, *peperuga* ‘Schmetterling’, lit.: ‘das flatternde’ vsl. **prēperuga* (Miklosich, *Et. Wb. d. sl. Spr.*, sub *perpera*). Toate aceste, și alte corespondente la Dr. G. Pascu (Arhiva, XXV, pp. 195–6, dar, despre *duduleț* (nici nu-l dă p. dr.!) spune atâta (p. 196): „Pentru legătura între cuvintele balcanice și cele românice, este interesant de citat mgl. *duduleț* ‘paparudă’= alb. *dordolēt* ‘paparudă’; ‘épouvantail’ [cf. *gogorite*?], sârb. *dodol'a* ‘paparudă’“.

In ce privește sinonimul mr. *duduleț*, pe care Pascu (I. c. p. 58) îl derivă prin suf. -*uleț* din țurc. *dudu* „belle personne, coquette“, trebuie să observăm că există variante dr. care indică

¹ Cf. rom. *păpăludă*, nume al paserii „mulge-capre“ (Marian, *Ornit.*, I, 65).

² Cf. și alb. *paparunde* (Joki, relevat în DR, III, 823).

mai degrabă o origine sărbă: *dadaloiae* (în Bihor, după „Comoara Satelor“, II, 57, 60, care dă pentru Turda-Arieș: *băbăludă*) și *dodoloiae* (Hodoș, *Cântece băñăjene*, p. 123) reflectă evident, pe sărb., *dodola*, *dodolja*, *dodoloje*, lit.: „fetiță“: *Dodola* chiar, pe lângă *Păpăruga*, se află înregistrat în Alexici (*Texte alese din lit. poporană română*, I, 198, n.). Si e important de relevat, că sărb.-cr. *vodore*, „Refrain, der zu *Dodole*-Liedern stimmt“, al „*kalinarke*“-i, erau stropite cu apă, odinoară, ca și paparudele (Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten*, Viena 1925, p. 148).

Un foarte interesant text al cântecului „dodoloiului“ (*sic*) dă E. Novacoviciu (*Colecțiune folcloristică română din Răcășdia și jur*, Oravița 1902, p. 171). De remarcat dubletul: *dodoloiu* (pe lângă *dodoloiae*), însemnând și pe unul care „nu e îmbrăcat gingaș“ (p. 12). — Deosebit de interesant, de asemene, pentru sinteza amânduror denumirilor, formula „*Dudulețului*“ la Megleno-Români, publicată de I. A. Candrea în „*Grai și Suflet*“, I, 2, 269: „*Letai, letai, pipiruga, vaj, duduleț, vaj duduleț...*“¹.

pârtac.

‘Petec’: „coasă-ți *pârtacul* de la șubă“ (Viciu, 65).

Din vsl. πρταξ ‘ράχος, pannus detritus’ (Miklosich, *Rad. l. sl.*, 68), de unde, poate, totuși și megl. *părtălos* (cf. Dacoromania, I, 266²), cf. și n. de loc. *Părtănoși* (Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel-Mare*, II, tablă) = *părtz-nosz*, „rufos“, lit.: purtător-de-rufe“ (ρακένδυτος).

pater.

„...pe la valea Tibrului [Ardeal], pe unde în puterea noptii poporul zice că umblă *paterii*, — năluci îmbrăcate în haine albe lungi și de bun augur dacă le întâlnnești ...“ (Frâncu-Candrea, *Motii*, p. 18).

Foarte probabil, amintire populară de *pater-ii*, protestanți din partea locului.

Cf. *barat*, etc.

¹ Pentru *păpălugă* e de comparat și n. de pl. *papalungă*, (Trans.) „pă-pădie“ (Panțu, 203).

² Pentru cuv. *părtiță*, v. Capidan, *Români nomazi*, p. 165.

perindă (a se).

Tiktin trimite la *părândă* ‘der Reihe nach vornehmen, durchziehen’, *a se* ~ ‘der Reihe nach, aufeinander folgen, vorüberziehen, defilieren’, văzând în el o probabilă „gelehrte Bildung“ din *pe rând*.

De aceeași părere e și Șăineanu: „lit. a luă sau schimbă *pe rând*“. Ea e, de altfel, cea mai firească și fusese sugerată încă de Lex. Budan, care dă (p. 497) pe *părând* (*pérêndu*) ‘al-terno, mutito’ îndată după *pe rând* ‘ordine, ex ordine, suo ordine’.

E, totuși, posibil, ca aceste apropieri să fie numai efecte de etimologie populară, iar adevăratul prototip al cuvântului românesc să fie ung. *perrend* ‘Prozessordnung’.

Aplicat mai întâiu la procedura judecătorească (cf. *a se perindă înaintea instanței*, despre martori), termenul — a cărui cea mai veche atestare pare a fi cea din Lex. Budan — s-a putut ușor generaliză apoi, depășind sfera judiciară.

Cevă asemănător, ca termen juridic de origine streină confundat cu un omonim românesc, s'a relevat de curând (Capidan, *Români nomazi*, p. 37, u. 3) în turcismul mr. *carare*, „verdict“, confundat de lexicografi cu *carare* „sentier“; iar, în ce privește contaminarea bazei ungurești *rend* cu un cuvânt românesc asemănător, putem cită cazul unui *pe rândelete* = ung. *rendelet* ‘comandă, ordin’ + *pe îndelete*, în „Țiganiada“ (ed. Cardaș, p. 244) :

... Iară voinicul cu bucurie
O 'nvârte [prăjina] 'ntr'o mâna *pe rândelete*,
Ca ș'un bețișor ...!

pierseciu.

Ca nume de coloare, sinonim cu „vânăt“, „albastru-închis“, „violet“, „vioriu“², „inohorît“ (cf. *purpuriu*, *ghiveziu*), mai precis: „de coloarea pierselei“, — ca *vișiniu*, „de coloarea vișinei“, *cireșiu*, *căpșuniu*, etc.³ — există, de altfel, el însuși, atestat ca epitet pentru cai: „derez *piersiciu*“ (P. Stavrescu, *Hipologie*, p. 195),

¹ Pe îndelete însuși, cu sensul său propriu, e atestat la același scriitor (p. 229) sub forma: *pe îndălete*.

² Cf. și *viorint*: „Bubă albă, bubă neagră, bubă galbină, bubă *viorintă*...“ (E. Hodoș, *Descântece*, p. 49).

³ Cf. Pămfile-Lupescu, *Cromatică pop. român*, p. 15.

cum și într'un descântec „de brâncă“ din colecția de *Versuri populare române* a păr. T. Bălășel (ed. „Ramuri“), I, 2, p. 46:

Tu brâncă neagră,
Tu brâncă albastră,
Tu brâncă roșietică,
Tu brâncă verde,
Tu brâncă turchează¹,
Tu brâncă galbenă,
Tu brâncă vișinie,
Tu brâncă piersecie...

piersică. (a).

Reluăm problema originii acestui cuvânt², în speranța că putem aduce argumentul hotărîtor pentru legătura etimologică cu *piersecă* prin ideea de coloare (a pielii contuzionate), să cum susțineă aici (III, 654) L. Spitzer (cf. și germ. *blau schlagen*).

Studiind sinonimica latină pentru „albastru“: *caeruleus*, *caerulans*, *caeruleatus*, *caerulosus*, *subcaeruleus*, *aerinus*, *aerius*, *thalassicus*, *thalassinus*, *venetus*, *caesius*, *lividus*, *sublividus*, *glaucus*, *cyaneus*, *hyacinthinus* (cf. și Blümner, *Die Farbenbezeichnungen bei den röm. Dichtern*, pp. 134), K. E. Goetz (*Waren die Römer blaublind?* în „Archiv für lat. Lex.“, 14 [1906], p. 75 sqq. și 15 [1908], p. 527 sqq.) citează, între alte texte, următorul pasaj din Ammianus Marcellinus (13, 6, 75): „Persae subnigri vel *livido colore pallentes*“.

De fapt, indiferent dacă se referă la însuși poporul sau numai la originea fructului numit după regiunea de unde s'a răspândit (cf. Hehn-Schrader, *Kulturpflanzen*, etc., p. 246³), *color*

¹ „Turquoise“: de inserat, între sinonimele lui „albastru“, împreună cu *mieru* (dial. și *mierău*), *civit* „indigo“, etc. (cf. Pamfile-Lupescu, I. c.) — Pentru rolul nuanțelor (deschis, închis) față de coloarea fundamentală, cf. observațiile lui Goetz (l. c., 14, p. 88), vorbind de „Schattierungen dieser Farbe“ și ale lui Wölfflin (*ibid.*), adăugind comparația cu it. *vino nero* „Rotwein“, cum și rom. *vin alb*; apoi: însuși rom. *albastru*.

² El e atestat, cu înțelesul de „bat bine pe cinevă“, și în *Rev. crit.-lit.* III, 164.

³ Pentru reflexele românești ale etnicului *Pers*, DR, III, p. 429, adăugind încă: *piersidesc* (în *Alexandria*, ed. Brașov 1915, p. 57), *pirsicean*, despre tutunul de Gheurgé = Jenigé (*Cron. exped. turc. în Morea*, ed. Iorga, p. 21!), precum și „tutun persaciu“ (Iorga, *Ist. comerçului românesc*, [II], p. 140) și tutun *persan*; cf. „tiuti[un] turcesc (*ibid.*), tutun „*tomebechiu* și de Janina“ (101), „Enigé“, etc.

persicus însemnă la Romani: „violet, violacé“ și, prin extensiune: „pâle, livide“, ca și vfr. *pers.*

Relativ la acesta, însă, Maurice Mann (*La couleur perse en ancien français et chez Dante*, în „Romania“, 49 [1923], pp. 186–203) observă următoarele: „Nous trouvons un emploi spécial de *pers* dans la description des taches sur la chair humaine, produites par des coups violents. Les taches sur la peau sont „livides ou perses“, ce qui veut dire: livides ou violettes“ (p. 194)¹.

E vorba, prin urmare, fără îndoială, de „vânătăi“², de „petele vinete“ ce apar pe carnea lovită, — de „cianozarea“, „înalbăstirea“ pielii prin contuziuni.

piteică.

‘Cântariu împelit din ațe, sfori, spre a duce în el hârbuș cu mâncare la câmp’ (Viciu, *Glosar*, 67).

Probabil, din rut, *petel'ka* ‘Schlinge’.

Peteucă, petiocă ‘gânjul ce leagă leuca de carâmb’ (Tiktin) e, evident, același cuvânt.

pițigoiu.

Numele acesta, cu variantele sale (v. Marian, *Ornitologia*, II, 143), al păsării *Parus major L.*, n'a putut fi definitiv explicat,

¹ Cf. însă și observațiile lui E. Hoepffner, *ibid.*, pp. 592–7, cum și L. Havet, *Sorus, adjectif de couleur* (*ibid.*, 45 [1918–9], p. 500 sq.): *sorus*, „pâle“ (cf. rom. *sur*, derivat de obicei din s-cr. *sur*, „pâle, gris“). — De asemenea, acum în urmă. L. Sainéan, *Les sources indigènes de l'étymologie française*, II, 408, n. 1,

² Cf. *Vânătăi 'Augenringe'* (Dosoșteiu, VS, ap. Lacea, 140), „cearcăne vinete în jurul ochilor“ (cf. fr. *yeux cernés*). — *Vânătăi*, „sus de tot, la o înălțime mare: când cineva se suie într'un pom, copac înalt, și ajunge până aproape de vârf, se zice că-i în vânătări“ (rev. „Ion Creangă“, VI, 252; cf. și „norul vânăt“, la care pleacă Făt-Frumos în basmul din Fundescu⁴, p. 32), ca și *vineție*, „firmament“ (*Rev. crit.-lit.*, III, 173), atestat și în cimilituri (Pascu, II, 118, 204), *vânătie* „ceriu“: până'n sus la ~ La Sfânta Maică Maria” (Novacoviciu, *Colecțiune folkloristică*, p. 126), *veneție*: „spre venețiile cerului“ (Isidor Ieșan, *Secta Paterenă în Balcani*, p. 566), confirmă de asemenea, sinonimica *vânăt-albastru*: lat. *caeruleus* (= * *caeluleus*), „azuriu“, despre cer; cf. și *lazur albastru* (Gavril Protul, în descrierea măn. Argeșului, la Iorga, *Din faptele străbunilor*², p. 134) ngr. λαζούριον = arab. *lazuarddi*, *lasuverddi*, din care ngr. λαζίθερτι (Korais, *Ατάκτα*, IV, 275), cum și turcismul *havaiu*, „azuré“ (v. *Dicț. Ac.*).

pentru că explicările lui Tiktin „Ori după cântec, cf. germ. *Pinkmeise*, fr. *pinsonnière*, ori după micimea sa, v. *piciu*, ori după amândouă“) sau Șâineanu („tras din *pițigă*, a pișcă: pasărea obișnuește a lovî toate cu ciocul“) nu satisfac, deși legătura cuvântului cu *pițigă* (cf. it. *pizzicare*, „ferir col becco, propriamente degli uccelli“) e evidentă: ca derivat din *pițigă* consideră pe *pițigoiu* și S. Pușcariu, (*DR.*, III, 664).

Dar această *pițigare*, ca și it. *pizzicare*, e aşă-zicând, în funcțiune de „cioc“; unul din numele păsărelei, *ti gläu*, *figlean* (Marian, l. c.), amintește pe *ti glă*, „frigare“; Șâineanu însuși observă, cum am văzut, că „pasărea obișnuește a lovî toate cu ciocul“. Și atunci e firesc să ne întrebăm, dacă *pițigoiu* al nostru poate fi despărțit de cors. *pizzigone*, unul din numele dialectale italienești ale „botgrosului“, sinonim cu sard. *pizzugrossu*, piem. *bekdür*, mod. *teston*, *bekgross*, rov. *beccogrosso* etc. (G. Bertoni, *Italia dialettale*, Milano, 1916, p. 32).

podiri.

Pl. ‘Intrără îmbrăcați în *podiri* veșminte mohorîte’ (Dosoșteiu, *Viețile Sfinților*, 12, 15, apud Lacea, glos., care notează glosa marginală: „veșminte lungi“¹).

Evident, gr. ποδόρης (χιτών), „talaris (tunica)“, lit.: „(haine) care ajung până la călcâie“².

pupăză.

Părerea generală e, că acest cuvânt reprezintă un derivat pe teren românesc din **pupă* (lat. *upupa*) prin suf. alb. -ză. (Așă, acum în urmă, și Capidan, *DR.*, II, 626³).

Ei ar putea fi, totuși, pe de-a'ntregul albanez, deoarece în

¹ Mohorît e, firește, propriu, violet. — Glosa „hâju“ (p. 109) se referă, sigur, la „bordeiu“. — „Intraportu“ (p. 113) nu e decât: intră port (haină).

² Cf. și sinon. ngr. ποδόρτιον 'cestis talaris' (Du Cange), cum și ngr. ποδόπανα, obișnuit: κάλτσαι.

³ Relativ la explicarea lui *împopoțonă*, e semnificativ și exemplul din Tiktin, s. v. *popotă*: „s'a popotat ca o pupăză“; de altfel, aici ar putea fi la mijloc vreo confuzie mai veche între lat. *upupa* și lat. *pupa* 'păpușă' (cf. *gătit ca o păpușă*), iar, pe de altă parte, în compozitia lui *împopoțonă*, e mai probabil să fi intrat sinonimul *înțoțonă* (cf. Tiktin). „înțorzonă“, decât *împomponă* (Capidan, l. c.).

albaneză găsim nu numai forma *pupa*, ci și *pupëza* (v. Leotti, *L'Albanese parlato*, Milano, 1916, p. 147).

Constatarea e, firește, valabilă și pentru mr. *pupuză* (Dălametra).

ragade.

In înțelesul etimologic, de „crevasse, fâlure, fente“, al ngr. *φαγάδα* ‘σχισις’ (Korais, *Ἄτακτα*, IV, 471), cuvântul e cunoscut și la noi, ca termin științific; dar la noi el mai însemnează și: „gurguiul, sfârcul fâtei“¹ (comunicat de d. dr. V. Bologa din Cluj).

Această nouă accepțiune se explică, cred, prin confuzia între ngr. *φαγάδα* și ngr. *φώγα τοῦ βυζίου* ‘mamelon, Brustwarze’, sens metaforic al lui *φώγα*, *φόγα* ‘grain de raisin’ (Korais, o. c., p. 486); cf. și *φωγαλίδα* (*ibid.*).

rogodele.

‘Tot felul de poame mărunte și necoapte’ (Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, II, 1210).

Se explică, socot, ca o simplă variantă a lui *rocodele*, *rucodele*, vr. *râcodeala*, *râcodelii*, *rucodělja* = sl. *rucodělja* ‘lucru manual’, ‘ocupație pentru mâni’, aplicat, cum știm și la „desert, poricale“.

Rogoade din „Graiul nostru“: „că bate chiatra rogoadele și bucățele de pe câmp“ (I, 236) „dă pă rogoade mai ieă sărmanii cât ceva bani“ (p. 237) are, firește, aceeași origine².

sărad.

‘Gewinde; găitan’ (Dosofteiu, Creangă, etc.).

Tiktin se gândește la vreun reflex al germ *Zierat*; Șăineanu nu-i știe originea.

Ea e totuși foarte apropiată: ngr. *σειράδιον*, tò. „cordón, galón, passeyment“ (Contopoulos).

¹ Cfr. și: *botul fâtei roșiu* (Fira-Kiriac, *Cântece și hore*, p. 80).

² Pentru sinonimul *bolbotine*, explicat de A. Scriban din bulg. *bulvotina* ‘vomitura’, cf. pe de o parte moldovenescul *bolohaturi* ‘fructe crude, pe care le mânâncă copilii’, iar pe de alta: *bolbotine* ‘poame’ (Codin, *O seamă de cuvinte*, 10), *bolbotini*, ‘1. lobodă, stir și alte ierburi ce ies prin grâu, prin porumb, în locurile mai grase; 2. poame, fructe: „mânânci toată ziua bolbotini, a să te doară burta“’ (Boceanu, *Cuvinte din Mehedinți*, 85), *bolbotină* ‘buruiană în general’ (Giuglea-Vâlsan, *De la Românii din Serbia*, 388); v. și Dicț. Acad., s. v.

sgârià (zgârià).

Că originea cuvântului e în sl. *dürati*, *südrati*, — e cunoscut. Dar un mai convingător exemplu decât „își dărià fața“ din Moxa (citat la Șăneanu, s. v.) oferă Proloagele lui Dosofteiu, unde se păstrează chiar derivatul, intermediar: „*sderiară* corpul sănătei Teodule cu șepuși de fier înfocate“, „cu *sdăruuituri* cu unghe de her strugită“ (după excepțele din „Buciumul Român“, III, 152).

sicritate.

‘*Sicritatea* moșului n’o știu... Mă obișnuisem să-l numesc numai: „moșul de la No. 93“ (*Ramuri*, II, p. 169).

Diculescu, care s’a ocupat de acest cuvânt, fără a-i putea fixă etimologia, scrie (*Originile limbii române*, p. 41 sq.) următoarele :

„Un cuvânt mai curios [decât *spelb*, pe care-l derivă din lat. *ex-peralbus*¹] e *sicritate*, uzitat în toate județele de munte ale Țării-Românești, având înțelesul de „numele familiei, conume“ și prin extensiune „adresă“. În vorbirea vulgului, *sicritate* n’are alt echivalent, căci poreclă, cu care s’ar păreă că se poate înlocui, implică în sine ideia de *trivial*. „Numele i-l știu, dar i-am uitat *sicritatea*“ (* * *).“

Originalul cuvântului e, fără îndoială, ngr. σκλιτάδα, ἡ, „familie; nom de famille“.

Subt forma-i genuină, el apare în „Babilonia Românească“² a lui N. Istrati, unde Hagi-Tufă roagă pe „*archon cinovnic*“ să se recomande fiicei sale: „numai binevoiește a spune fiiciei mele *sclitada dumitale*“ (p. 23 a ed. Iorga, care adnotează: „Numele?“).

Prin apropierea de *secret*, probabil, *sclitadă* a putut deveni **siclitadă, sicritadă*.

Intâmplarea face să dăm chiar peste această din urmă formă intermediară a lui *sclitadă* în drum spre *sicritate*, într’un articol din ziarul bucureștean „Cuvântul“ (10 Ianuar 1926): „Astfel a

¹ Adevăratul etymon latin (*helvus*, **experhelvus*) l-a găsit Gluglea (DR, III, 1090).

² Nu pierdem ocazia de a observa, că modelul ngr. (Βαβυλωνία, de Vizantios) al farsei lui Istrati, relevat de noi în „Rev. Istorică“ din 1920, p. 187, fusese semnalat deja de Ar. Densușianu prin „Rev. critică-literară“ III, p. 106.

început și s'a sfârșit cariera bietului Don-Juan [e vorba de o piesă franceză cu acest nume, publicată sub pseudonim de un bancher din Capitală], care, fără să-si schimbe *sicritada*, scris în românește și cu o anumită adaptare, putea să aibă la Tânase un alt destin...“

In ce privește originea terminului ngr. însuși, adăugăm că, după G. Meyer (*Neugr. Stud.*, IV, 82, cu variantele: σχλητάδα, σχλετάδα, σχλέτη) el ar reprezintă o bază romanică: it. *schiattha*, idem (cf. o. c., II, 88, s. v. σχλιτάδα ‘schiatta, razza, stîrpe, parentela’, Somavera, etc.), pe când Miklosich (Et. Wb., 341, citat de Meyer) il subsumă sub ceh. *šlechta*.

sihlă.

Și : *sâhlă*. — ‘Junger u. dichter Nadelwald ; Hochwald ; (Edel-)Tanne’ (Tiktin, care consideră posibilitatea unui lat. *silva* venit prin cancelaria ungară).

Cuvântul e, în orice caz, identic cu rut. *sihla* (сигла) ‘Bergwald, Hain’ (Želechowski, II, 863).

smâltă (a).

‘A împodobi cu diferite colori’, glosează Șâineanu, care nu dă originea cuvântului.

Ei e un derivat din *smalt* = ngr. σμάλτον, „émail“, de unde ngr. σμαλτώνω, „émailler“ (Contopoulos), — dublet al obișnuitului *smâltui* (din germanismul *smalt*).

smidă.

Ocupându-mă de originea lui *smidă* ‘Buschwald’ (DR., III, 736), am pomenit în treacăt și de *smidă* ‘Hagel’, ca de un simplu ononim al celui dintâi.

S-ar putea, însă¹, ca legătura celor două cuvinte să fie mai mult decât o asemănare fonetică: germ. *Hag* ‘bosquet, bois’ și *Hagel* ‘grâle’ nu aparțin aceleași rădăcini (*hag*, „schlagen“)?

Dar atunci *smildește*, „fulgeră“, cu care-l punea în relație Șâineanu pe *smidă* ‘Buschwald’, exact: „pădure doborâtă de trâsnet“, — deși nu în sensul presupus de el, — constituie, în

¹ Chiar independent de *lucus* a... *lucendo*“!

adevăr, un termin mediu, care înlesnește transiția dintre cele două cuvinte (resp. însemnări).

Există, pe lângă aceasta, în rutenește un cuvânt foarte asemănător: *smidă* 'Moos' (Želechowski, II, 888),

Relativ la etymonul ngr. σημύδα însuși, relevăm că Korais ("Ατακτα", V, pp. 336, 356) îi dă, pe lângă înțelesul cunoscut, de „betula” (mesteacăn), și pe acela de ‘φοῦντα = τέουλούφι, fiocco, flocon; pannicula, apex, floccus; toupet, touffe, huppe’, — ceea ce ar oferi, iarăși, o bază de conciliare a celor două accepțiuni românești (cf. *flocon de neige*).

Mai adăugim, în sfârșit, că într'o schiță moldovenească din „Adevărul Literar” de la 16 August 1925, se întâlnește, repetat, varianta: *zmidă*.

Vr. soranu; soronariu.

Soranu îl găsim atestat la Dosofteiu (*Viața Sfinților*, 315, 32): „cu îmbrăcămintă de *soránū* îmbrăcatū“.

C. Lacea îl glosează, în teza d-sale din „Anuarul” Weigand (p. 133): „grober Stoff“, — destul de exact, fiindcă originalul cuvântului e, după toată probabilitatea, acel sl. *сопании* (s. сопании), care se întâlnește în vechile noastre documente slavone, ca un calificativ al pieilor de oaie (cf. I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel-Mare*, II, 278), și pe care Hasdeu îl traduceă prin: „piei crude“ (*Arhiva Istorica*, II¹, 130), de sigur mai bine decât Kalužniacki: „piei sure“.

Același cuvânt însă dă cheia înțelegерii derivatului *soronariu*, atestat foarte des, atât ca apelativ, cât și ca nume propriu, dar niciodată explicit:

‘*Soronarii* (sic) moldoveni, pomeniți la un loc cu cizmarii, au vreo legătură, ce nu se poate încă desluși, cu aceștia’ (N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, p. 172). — ‘Tot felul de meșteșug: den blânari, den croitori ... den stoliari, den *soronari* și tălpălari, den făclieri ...’ (în „Condica lui C. Mavrocordat” p. 1629, la N. Iorga, *Studii și doc.*, VI², p. 430; cf. *ibid.*, p. 433: „bresla cizmarilor și solonarilor”, cum și Bianu, *Catalogul mss. Academiei*, I, p. 509 și II, p. 425: *soronar* și *suronar*¹). — ‘Staroste de *sorunari* (sopunari?)’ (Antonovici, *Doc.*

¹ Împreună cu *chichicear*, *scăuiar*, *teslar*; ba chiar (p. 247): *cărturar* = legător de cărți (într'o însemnare din 1824).

bârlădene, I, p. 406; cf. *ibid.*, II, 23: ‘Puțul Soronarilor’). — ‘*Soronar*, negustor de boi’ (Gh. Ghibănescu, în rev. „Ioan Neculce“, I, p. 20). — ‘*Solonariu* ce dubează piei’ (Leca Morariu, *Un nou manuscris vechiu: „Isopia Voronețiană“*, extr. din Calendarul „Glasului Bucovinei“ pe 1922, p. 4, unde se notează și numele de fam. *Soloniariu*).

La un derivat din *Solun* (Salonic), în adevăr, ar fi mai greu de gândit, iar la unul din *sol*, „sare“ (cum e, de fapt, acel *solar*, „țărani cari umblă cu cantități de sare prin sate“, din *Noua Rev. Rom.*, VIII, 88 = sărb. *solar*, idem; cf. și *solarii*, vechea dare pe sare), tot aşă, măcar că s’ar putea crede că e vorba de „*săratul*“ pieilor.

sotea, șotie.

„Sotea“ e numele Dracului în Anonimul Băنătean. El a fost considerat ca un fonetism local pentru *Socea* (Zanne, *Prov. Rom.*, VI, 555), poate: „cel din soc“ sau „cel ce sucește“ (?).

Dar el poate fi pus, credem, în legătură cu *șotie*, „nebunie, poznă, drăcie“, *șotielnic*, „poznaș, neastămpărați, care face boate, drăcos“ — și amândouă cuvintele s’ar putea apropiă de s.-cr. *lošotije*, „unsichtbare Dämonen, welche den nächtlichen Wanderer auflauern“ (spre a-l zugrumă sau da pe râpă); v. Edm. Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbo-Kroaten*, Viena 1925, p. 15.

spăcumă.

‘O ață răsucită în două’ (Sezătoarea, II, 43).

Supt această formă, cuvântul e mai apropiat, într’un fel, de **spacuma* = gr. *σφήκωμα* ‘ficelle’, *σχοινίον λεπτόν* (v. Korais, *Ατακτα*, V, 344, care citează și pe Hesychius: „*σφήκωμα, πύκνωμα καλ δ δεσμός*“), decât subt formele: *spăgmă*, *spiegma* ‘acia răsucită, filum duplicatum’ (Lex. Bud.), *spiegma*, *spemă* ‘ață mai groasă de cusut’ (Frâncu-Candrea, *Mofii*, 105), pentru care cf. și it. *spagato* și *spago* ‘funicella sottile, filo a più capi, torto e impeciato, con cui i calzolai cuciscono le scarpe’ (Rigutini-Fanfani-Tomasèo)¹, de unde — indirect — *spargă* = ață mai groasă

¹ *Triplic*, „un sculisor de ață răsucită, de coloare albă, rosie și albastră“ (Marian, *Naștereau*, p. 260, n. 3, cu gândul, vădit, la lat. *triplex*, **triplicius*!), e, însă evident, o simplă variantă — prin sincopă — din turcismul *tiriplic*, „fir de bumbac; bumbăcel“. — De același sou și etimologizarea *herezi* p. *härdezi* (aluzie la *herezi*!), ce se audă în Ardeal. — O interesantă etimologie populară citesc în „*Neamul Românesc*“ din 15 Aug. 1925: „*Cărdășie*“ = *cărdășie* + *cârd*.

(Bârlea, *Cântece pop. din Maramureş*, I, 60), *spogat* = sfoară, spargă, spagat (Viciu, *Glosar*, p. 79, unde și: *spămă* = ață, spiegămă).

Tot ca o variantă a cuvântului nostru trebuie privit și *spăcnă* ‘făsie, viță de cânepă’ (rev. „Ion Creangă“, II, 302).

şură.

‘Scheuer’.

Identitatea cuvântului cu însuși glosa germană e sigură, (cf. Tiktin și Șăineanu), dar intermediarul — având în vedere extensiunea termenului — pare a fi rut. *şura*, „Gebäude zum Trocknen der Tabakblätter“ (Želechowski, II, 1102).

şuiu.

‘Der nicht ganz richtig im Kopfe ist, schussig’.

Tiktin îi dă, ipotetic, ca etymon pe vsl. *şuj* „link“.

Poate mai curând rut. *şuja*, „Lump, Lumpenkerl“ (Želechowski, II, 1103).

surchidì.

‘1. Antreiben, hetzen ; 2. (Knöchelspiel) ~ arşicul, den Knöchel schnellen’ (Tiktin).

Şăineanu, s. v., vede aici o metaforă din jocul în arșici; cf. *surchideală*, „1. läsare pe jos a ultimului arșic ; 2. fam. bătaie“.

Ne-am gândit la turc. *sürkedik*, „marauder, Nachzügler des Heeres“ (Zenker, 524^b).

şerabă.

‘Schmähwort für alte, grobe Stiefel’ (Tiktin, s. v. *scrabă*, cu variantele: *scroabă*, *scroambă* și cu „Et. Unbek.“).

Moldovenism, provenit din rut. *škrab*, „alter, abgetragener Stiefel“ (Želechowski, II, 1093); cf. și *škarbán*, idem (*ibid.*, 1091), cu sinon. *škorlat* (1093).

De însemnat și derivatul verbal *a se scrombă* (despre niște ghete uzate), din care vrea Șăineanu să derive pe *scroambe*.

şlampăt.

Despre o persoană care umblă negligent și lălăiu.

Rut. *şlampati*, ‘schlappen, schlaffen, schlürfen beim Gehen’.

'langsam, schwerfällig gehen'; cf. *šlampák* 'alter, zerrissener Stiefel, Scherb' (Želechowski, II, 1093), *šliampati* 'hin u. her trotteln' (1094).

iș

şuntai-muntai.

Expresia e atestată pentru Moldova în rev. „Ion Creangă“, IV, 187: „*şuntai-muntai* = ori una, ori alta, sau taman (tocmai) pe taman (tocmai)“.

Ea reflectă, foarte probabil, locuțiunea turc. *şunda bunda*, (*şarada burada*) 'dort und hier', *şundan bundan*, 'von dort und von hier' (Zenker, 551).

Un reflex mai fidel reprezintă, însă, expresia ardeleană *per sundam bundam*, „cu şoalda, prin tertipuri“ (comunicat de dr. Hațeganu din Cluj), împrumutată — poate, prin ungureşte¹ — în această formă cărturărească, de la negustorii greci, specialiști în materie.²

Petitru baza onomatopeică a formațiunii, e interesant de comparat rut. *šúrdu-búrdu*, „vom Geschrei des Truthahnes“ (Želechowski, II, 1102) cum și rom. *hurda-burda*: „Aicea sănt treibili cam *hurda burda*“ (în corespondența lui Hagi-Pop, ed. Iorga, p. 83), iar, ca formațiune analogă, deși diferită ca înțeles: *hurduz-burduz*, etc.

tăbârci (a).

‘A ridică s. purtă cu greu cevă în spinare’ (Săineanu, cu originea necunoscută).

Identic cu rut. *terbičiti*, ‘anziehen, auf sich nehmen’ (Želechowski, II, 957).

|târnosi.

Nu în înțelesul de „a ſfinții“ (fiindcă acesta e cunoscut ca *brîgine*), ci în acela de „a trage de cap, de păr; a chelfană“, sinonim cu *târnui* (Săineanu), e cred, rut. *tirmositi, temositi*, „starck rütteln, schütteln“ (Želechowski, II, 964, 959).

„*admonitoris eq e „tblăsu'ușl. haptititu!“*

Injurătura, care se audă, prin Dorohoi la adresa Evreilor, se explică ușor ca o aluzie la costumul de rugăciune evreiesc: *tblăsu'ușl. haptititu!* exact în această formă, și de Unguri.

tallith (în jargon: *tallesz*), spune B. Kohlbach (*Die Gebetstracht bei den Juden*, în „Zeitschr. d. Verein f. Volkskunde“, 1925, p. 14 sq.), „die aus reiner Schafwolle gewebte Umhüllung“, în locuită de vreo jumătate de veac prin una „aus weisser Seide mit den beiden Seiten eingeweblten schwarzen Längstreifen verfertigte“, are, la cele patru colțuri, lungi ciucuri sau „șorțamuri“ (franjuri) — *ṭifīth* ai Scripturii (*Numeri* 15, 37—40, în Deuteronom 22, 12: *gedillim*).

Dacă — deși nu putem afirma cu siguranță — aceste „*ṭifis*“ (cum li-se zice în Moldova) se mai chiamă cumvă, și *harhd̄l(uri)*, — turcism care se întâmpină în dr. cu sensul de „salbă, colan“ (v. Dicț. Ac.) și în mr. *h̄ırhāl̄ı̄*, -ī, „bărbiile roșii și cărnoase de la cocoș sau de la găină“ (Dalametra, 110), — poate că și *Harhar* = Evreu, explicat de obiceiu ca un onomatopeu (v. Dicț. Ac., s. v. *h̄árhāf*), s-ar raporta mai curând la costum. (Accentul e și: *harhár*, cum îl dă Dicț. Ac., l. c., dar și: *hárhar*).

tândală.

Are și un sens special în popor, pe care lexicoanele nu-l dau:

‘În ziua de *tândala* (la mijlocul Postului Mare), se numără ouăle și mieii și nu se lucrează (rev. „Ion Creangă“, V [1912], p. 149).

La bază e, evident, același înțeles de „a migăli, a mocoși, a lucră încet“ al verbului *tăndăli*, (germ. *tändeln*), din care se admite că derivă numele *Tândală* (cf. DR., I, 238)¹.

tăpșan.

‘Platou’; ‘lemn aşezat dinaintea vărei, ca să o fie’.

Tiktin, ca și Șăineanu, se gândesc la un derivat din *tăpșî*, *tepșî*, el însuși neclar.

Amintim pe răut. *tapčán* ‘Schlafbank’ (Želechowski, II, 948).

¹ Cf. totuși și turc. — pers. *telende*, subst. „bęgue, Stammlier“ (Zenker, 307 c). Alt nume interesant de etimologie populară e *Inătoarea*, personificată ca „o femeie lacomă, urită, care măñancă lumea“ (Codin-Mihalache, *Sărbătorile de toamnă*, p. 94) și identic cu *Ignatul*, *Ihnatul*, *Ignatul-porcilor* (Pamfile, *Sărb. de toamnă*, p. 197), deci: *Ignătoia*.

Mr. țăruhiă, -hi.

„Opincă“, de unde: „fâruhă(r), -ri, opincar“ (Dalametra).

Reproduce, firește, pe ngr. τζαρώχι(α), „tsarouque, espèce de chaussure à la poulaine [gurguiate à la mode de Pologne !]“ (Legrand-Pernot, *Chrest. gr. mod.*, 480), alb. *farihe*, idem, cum se spune de obiceiu¹, dar acesta însuși nu e, după toată probabilitatea, decât un reflex al rom. *ițari*: *ițăruși; cf. *tărași*, iar pentru sens și mr. *cioărnic*, dr. *cioareci*, față cu prototipul turc *čorik*, „încălțăminte de piele groasă“ (Şaineanu, s. v.), *čaryk* (ngr. τζαρώκι) ‘espèce de gros soulier, pantoufle des paysans et des bergers’ la Zenker, 340^b ².

Ar fi, prin urmare, de adaus la Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève 1924.

teflu.

Intre sinonimele pentru „bouche, museau, bec“, am însemnat în DR., III, p. 448 sq., și pe *teflu*, „bot sau rât, la porci“ (Rădulescu Codin, *O seamă de cuvinte*, p. 73; cf. idem, *Ingerul Românului*, p. 357, supt *râmă*: „teflul-botul³ — și *Nevasta leneșă*, p. 72: „Porcii, dă-i cu *teflul* pe el . . .“), fără a-i arăta originea.

Ea ar putea fi în turc.-arab. *tefl*, (*tüfl*, *tüfâl*, *tefû*), ‘crachat, crachotement, salive, écume; Speichel den man ausspuckt, öfters Ausspucken; Schaum’ (Zenker, 298^c, 299^a)⁴.

teleap-teleap!

Sau: *talap-talap!* — Indică, în Moldova, un mers greoiu, trăgănat (cf. Șăineanu, care trimite la sinon. *tala-tala*, „binișor, încet-încet“, de origine necunoscută).

¹ Cf. acum și G. Pascu, *Dictionn. étym. macédonoumain*, II, p. 96, no. 1835 (*făruhe*).

² Pentru evoluția semantică, cf. acum și K. Jaberg, *Zur Sach- u. Bezeichnungsgeschichte der Beinbekleidung in der Zentralromania*, în „Wörter und Sachen“, IX² (1926), p. 151 sqq.

³ Cf. și *tiſlă* (pentru care v. Tiktin, *ad. voc.*).

⁴ Profităm de ocazie pentru a adăugи sinonimele: *niciul*, „vârful nasului de la porc (care e tare și cu care râmă)“ [cf. *bercii* nasului de om], *rămuș* [=rămuș !], „nasul, viciul [sic: = niciul !] (cu care râmă porcii)“ (rev. „Comoara Satelor“, III [1925], p. 51), *sfârlă*, „rât de porc“ (Sadoveanu, *Prilejii dobrogene*, p. 70 sqq.), pop.: „bobârnac“. — Adauge și mr. *dintămă* (*dhintamă*), „cioc, plisc, clonț“ (Dalametra, 78). — Asemenea, pentru „gură“ (peiorativ): *loandră*, „gură-reă“: „mai ţine-ți ~!“ Rev. cr.-lit., III, 159), probabil identic cu *landra* ‘potaie, haită de câni’ (v. DR. IV, 179).

Originea e, fără îndoială, în rut. *tal̄apu-tal̄apu!* int. zum Ausdruck von längerem gleichmässigen Plätschern (Želechowski, II, 946), *talap*, *tal̄ap*, interj. vom Hinfallen in eine Flüssigkeit (*ibid.*, 945), *tal̄apalka*, *tal̄apalo*, *tal̄apati*, etc. (*ibid.*, 946)¹.

terfeli (a).

‘Besudeln, beschmutzen’, ‘a mânji; a sudui, ocărî’.

Tiktin, ca și Șăineanu și alții, întrevăd „neclar“ o legătură cu *tearfă*, „cârpă“.

S-ar putea însă, ca înțelesul originar să fi fost cevă mai benign: „a glumi pe seama cuivă, a-l ridiculiză“, — și gama a putut urcă ușor, prin „a-l luă în caraghioz“, „a-l face de râs, de tot râsul“, „a-l batjocori“, etc., până la accepția actuală. — și, în acest caz, ung. *tréfal*, „scherzen, spasssen“, s-ar potrivи foarte bine; căci, formal, nu e nici o piedecă: din *tréfal* avem regulat **trefäll*, **trefeli*, apoi *terfeli* (cf. *feştî* și *festell* din *fest* „malen“, pentru dezinență).

Adăugim că tot la etyma ungurești se gândeă și A. Scriban (*Arhiva*, 1912, p. 190), propunând să se aleagă între *terhelnî*, „a împovoră“, și *tereferehnî*, „a flecări“.

tocmagi.

Originea turcească a acestui cuvânt e pe cât de sigură, pe atât de nelămurită.

Şăineanu, cel mai expert în materie, îl consideră ca o accepție secundară a lui *tocmag* ‘ciocănaş’ (turc. *tokmak*, idem), iar Tiktin, ultimul care s-a ocupat de el², scrie: „Offenbar, dass[elbe] Wort wie *tocmac*. Die Bedeutungsentwicklung ist dunkel“³.

Legătura cu ciocanul e însă aşa de neverosimilă din punct de vedere semantic, încât unii s'au gândit să părăsească chiar

¹ Cf. și ung. *talap* „Fussgestell“ cum și derivatul verbal *täläpesc*, despre aripă (E. Hodoș, *Poezii populare din Banat*, III: *Descântece*, p. 7).

² Pascu (*Archivum Romanicum*, IX [1925], p. 310) reduce la turc. *tokmak*, „maillot“ nu numai pe dr. *tocmagi*, ci și pe mr. *tumaciу* ‘feuillage’ = alb. *tumač* ‘nouilles, macaroni’ (Capidan, DR, II); cf. mr. *tumaču* ‘mâncare de tăietei, cu unt și brânză’ = alb. *tumatš*, *tumatše* ‘Blätterteig’ < it.-dial. *tuma* ‘caș proaspăt’ (idem, *România nomazi*, pp. 103, 173).

³ Mai curios e, că Tiktin desparte de acest *tocmac* (*tocmag*) ‘ciocănaş’ pe *tocmägel* (*togmägel*) ‘Keulenschwamm, Clavaria’, care înseamnă propriu-zis, evident: „maciuchiță, ciocănaș“.

terenul turcismelor și să caute obârșia cuvântului în ungurește : *tökmag* 'sămânțe (sâmburi) s. mațe de bostan' (Scriban, în *Arhiva* din 1913, p. 237).

Fixarea etimologică e, deci, binevenită,

Tocmagii românești sănt turc.-pers. *toutmadj* 'pâte coupée en rubans étroits, espèce de vermicelle' (Barbier de Maynard, I, 496), 'espèce de pâte taillée en long qui se prépare en potage avec du lait caillé' (*ibid.*, II, 303).

tolăni (a se).

Cihac îl raportă la *toloacă* ; altă explicație, mai plauzibilă, nu știm să se fie încercat (Scriban, *Arhiva*, 1913, p. 191, îl scoate din ungurește și-l pune alături de *tolojesc*, *tolocesc*).

Turc.-arab. *tâlani*, adv. „en long, der Länge nach“ (Zenker, 611 a), *toulani*, „allongé, oblong“ (Barbier de Meynard, II, 325) n'ar merge ? S'a zis întâiu : a stă (a ședeă) *tulani*, „lungit“ ; apoi : *tulănit*—*tolănit* ; în sfârșit : *a se tolăni*.

Trebue să însemnăm însă și pe rut. *telenjiti*, ‘müssig hocken’ (Želechowski, II, 954), ‘a lenevi, a trândăvi’.

țurcă.

‘Bețișor ascuțit de ambele căpătâie (sic) ; *de-a țurca*, joc de copii, care bagă bețișorul numit *țurcă* într'o gaură săpată în pământ și alți jucători îi opresc să se apropie’ (Şăineanu, cu „originea necunoscută“, ca și Tiktin, s. v.).

E vădit același cuvânt cu rut. *eturka* ‘Spange ; Haft, Enterhaken ; ein kleiner Pflock an beiden Seiten zugespitzt ; Art Knabenspiel, mit Klötzen, od. miț Kegeln, nach denen man mit einem Stocke wirft’ (Želechowski, II, 1058).

verdete.

‘Băț scurt și gros’ (rev. Ion Creangă, IV, 188).

‘Par (de bătaie), lemn gros’ : „Ce faci cu *verdetele* ăla, vrei să omori lumea ?“ (I. Boceanu, *Glosar de cuvinte din jud. Mehedinți*, p. 106).

Semnalăm acest cuvânt, nu pentru că ar fi ceva insolit în sensul său special (analogia unui *nuiă* = *novella*, sau *mlădiță*, lit. : „tinerică“, dovedește contrariul), ci pentru că spaniola oferă un pendant perfect exact : *verdugo*, „Sprössling, Schössling ; ein grü-

ner Zweig; eine Rute, Gerte; ein Degen mit einer sehr schmalen Klinge; eine Strieme von einem Peitschenhieb; ein Henker, Scharfrichter“ (D. Terso Seckendorff, *Diccionario de las lenguas española y alemana*, Hamburg-Nürenberg 1824, s. v.); cf. și it. *verduco*, „spada di stretta lama che taglia da quattro lati“ (Fanfani-Rigulini-Tomaseo), byz. βαρδοῦχα — și n. de fam.-rom. *Varduca* (lași).

vretie.

‘Sac, de punem bucate în el’ (Giuglea—Vâlsan, *De la Români din Serbia*, p. 399).

E sărb. *vreća*, „Sack“ (Filipović, 529).

vun.

‘Mulțămea mișeilor îndesându-se până la dânsul și au ajuns până la *vun*’ (Dosofteiu, V. S., 3, 18); — ‘du-te de stăi la *vun* și trecând morțăi, să-i numeri’ (*ibid.*, 3^b, 2, apud Lacea, care notează că „in beiden Fällen steht am Rande *búori*“).

Buori (bouri) înseamnă însă semnul de hotar, prin urmare *vună* e „movila, movilița“ (de hotar, de vamă), adeca gr. βουγός, „Berg, Gebirge“¹.

zibidiu.

‘Și aşă s’au pornit Inicerii *zibidii*, de duceă pe robi ca niște oi spre junghere, fiind soții doi pe unul, trei pe altul, unul pe unul, și îngenunchindu-i, au preot de eră, au mirean, au Grec, au Frânc, au boer, au sărac, au doftor, au gerah, le tăia cu măinele lor capetele și căte o ureche, și, arătând la Vizirul, își luă bacșişul’ (*Cronica exped. Turcilor în Moreea*, ed. N. Iorga, p. 77).

Cuvântul, atestat în toate manuscrisele croniciei, dar suspectat și neidentificat până acum (v. l. c., nota 3), e turc. *zibidi*, „homme de rien, vaurien“ (Zenker, 477^b)².

¹ Amintim și confuziile la care dă naștere — adesea, tocmai din această pricina — omonimia între gr. δριον ‘graniță’ și δριον ‘deal’.

² În toponimicul *Odaia Zebede* (Frunzescu), avem a face însă, mai probabil, cu numele personal *Zebedeu*, *Zevedeu*, dacă nu chiar cu o metateză din *Bezedē* (bezadeă).

zlamac.

Se întrebuiștează prin nordul Moldovei, în expresia: „a face pe cineva *zlamac*“ = a-l zdrobi.

E rut. *zlómok*, „Bruchstück“ (Želechowski, I, 304), slov, *slomak*, „fragmentum“ (Mažuranić, *Rječnik*, p. 1329).

cârcioc.

‘Chichițe, clenciu; pretext de ceartă, de nedreptate’.

Sl: *cârciog*, cu derivatul *cârciogar*.

Rutenește există *cručok*, „Häkchen“, cu același înțeles figurat: „verfängliche Frage; Alles, was das Recht verdreht; Ränke, Chicanen“ (Želechowski, I, 385).

V. Bogrea